Förord

Det här läromedlet tar sitt avstamp i Studieförbundet Vuxenskolans internationellt belönade metod ”Mitt val”. Pedagoger, personer med intellektuell funktionsnedsättning (IF) och specialister från dåvarande Centrum för lättläst utvecklade tillsammans en metod som idag är forskad på av statsvetenskapen på Uppsala universitet. Vi vet därför att 85% av deltagarna som använde metoden röstade i valet 2022.

En av nycklarna har varit det nära samarbetet med FUB och Inre Ringen. Målgruppen har genom att själva analysera varför de inte röstar i samma utsträckning som andra, och aktiva utvärderingar, varit medskapare till en metod som övervinner deras hinder för bli delaktiga i demokratin. Devisen ”Det är ingen vits att lära personer att rösta om de inte bjuds in att förstå vad det är vi röstar om” har visat sig vara det som särskiljer Mitt val från andra insatser runt om i världen. Metoden tillgängliggör själva politiken också, och det är en annan av nycklarna till det positiva utfallet.

Det finns anledning att ta bristerna vad gäller delaktighet i demokratin för målgruppen personer med IF på allvar. 90-talsforskning visade på 20-31% valdeltagande för målgruppen inom LSS. SCB presenterar 2015 en rapport där en uppgift är att personer med intellektuell funktionsnedsättning röstade till 43%, baserat på ett underlag bestående av personer inskrivna i Arbetsförmedlingens kod ”personer med intellektuella arbetshandikapp”.
Både MUCF och FUB uppmärksammar det mycket låga deltagandet av anpassade skolformer i skolvalet.

Vi har valt att göra ett läromedel som innehåller faktatexter och illustrationer. Här - i lärarhandledningen - får ni råd om hur ni kan lägga upp undervisningen. Då individuell anpassning och olika behov är vardag i alla lärandeformer där personer med IF deltar, så kan ni givetvis använda och bortse från råd som ni önskar. De råd vi ger har sitt ursprung i att deltagare och pedagoger har uttryckt uppskattning för olika moment, och att metoden som helhet har så dokumenterat goda resultat.

Nu finns det skillnader mellan folkbildning och undervisning i lagreglerade skolformer. I folkbildningen är alla med fritt och frivilligt. Det finns ingen lag som reglerar närvaro, inga betyg som graderar resultatet av inlärningen.

I studiecirkeln Mitt val är deltagarna vuxna. Det betyder att det finns skillnader i livserfarenhet. Det är därför med ödmjukhet vi skriver en lärarhandledning med vetskap om att inga råd kan passa alla elever och samtliga situationer.

Ni får här också tillgång till övningar och några genvägar i pdf-form. Bara att skriva ut och använda i klassrummet - och vallokalen! För att försöka utöka läromedlets livslängd så är till exempel övningar att känna igen partierna och deras logotyper något som vi tillhandahåller via Bona Signums webbsida.

Studieförbundet Vuxenskolan fortsätter att utveckla och erbjuda Mitt val till den vuxna befolkningen i Sverige. De har på ett generöst sätt tillåtit oss att låna illustrationer till kortleken ”Vem bestämmer?” och tillåta hänvisningar till deras digitala hjälpmedel.
Läromedlets författare är en av upphovspersonerna till metoden ”Mitt val”, och den som ansvarat för utvecklingen av densamma under de första tio åren.
Vi på Bona Signum förlag är alltid öppna för återkoppling. Ni - både lärare och elever - får gärna tala om för oss vad som fungerar och vad som kan bli bättre.

Läroplanernas mål

Val och demokrati har skrivits för att möta flera punkter i vad läroplanerna definierar som centrala innehåll för gymnasiet och högstadiet inom anpassade skolformer. Det är ett läromedel speciellt utformat för att lära sig om demokrati i dess bredare och djupare betydelse, och att inspirera och möjliggöra för eleverna att bli mer delaktiga i demokratin. Särskilt fokus läggs på deltagande i val, att gå och rösta. Vi menar att Val och demokrati kan användas för högstadiet och anpassade gymnasieskolans nivå 1, 2 och 3, och att anpassning kan ske genom hur undervisningen genomförs.

Utdrag ur kursplanernas beskrivningar av centralt innehåll

Gymnasiet:
Samhällskunskap på nivå 1:
• Sveriges politiska system, däribland ansvarsområden och befogenheter för riksdag och regering samt Sveriges deltagande i EU. Val till riksdag, regionfullmäktige, kommunfullmäktige och Europaparlamentet.
• Översiktligt om vad som kännetecknar en rättsstat, till exempel självständiga domstolar.
• Samhällsekonomiska frågor, däribland översiktligt om skatter, välfärd och offentlig verksamhet.
• Reflektion över aktuella politiska, ekonomiska och sociala samhällsfrågor.
• För innehållet relevanta sätt att söka, kritiskt granska, värdera och använda information som rör samhällsfrågor från olika källor.

Samhällskunskap på nivå 2:
• De svenska grundlagarna med särskild betoning på mänskliga rättigheter. Samhällsförhållanden och rättigheter utifrån diskrimineringsgrunderna.
• Politiska partier i Sveriges riksdag och skillnader mellan partierna när det gäller ideologisk bakgrund och politik.
• Ansvarsutkrävande och medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut.
• Det svenska rättssystemet, däribland riksdagens lagstiftningsmakt.
• Mediernas roll i demokratin samt nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden.
• Reflektion över aktuella politiska, ekonomiska och sociala samhällsfrågor.
• För innehållet relevanta sätt att söka, kritiskt granska, värdera och använda information som rör samhällsfrågor från olika källor.

Samhällskunskap på nivå 3:
• Demokratiska styrelseskick i relation till auktoritära och totalitära styrelseskick.
• Reflektion över aktuella politiska, ekonomiska och sociala samhällsfrågor, nationellt och internationellt.
• För innehållet relevanta metoder för att söka, kritiskt granska, värdera och använda information som för samhällsfrågor från olika källor.

Samhällsorienterande ämnen, åk 7-9:
• Sveriges politiska system med Europeiska unionen, riksdag, regering, Sametinget, regioner och kommuner. Var olika beslut fattas samt individers och gruppers möjligheter att påverka beslut och samhällsutveckling.
• Friheter, rättigheter och skyldigheter i demokratiska samhällen.

Vi finner också stöd för en mer undersökande metodik, som sammankopplar med målen om att eleven ska inte bara lära sig om demokrati, utan också använda dess redskap i sin kunskapsinhämtning.

Mål och syfte med läromedlet

Det här läromedlet syftar till att ge eleverna en grundläggande förståelse för vår demokrati. På ett praktiskt plan när de övar på att rösta som i en vallokal. I ett kunskapsmässigt lärande när de får klart för sig varför vi röstar, vem som ansvarar för vad, och vad politiker och partier egentligen gör. Eleverna uppmuntras att undersöka vad de själva tycker i olika frågor, och jämföra med var partierna står. Det lägger grunden för en delaktighet i demokratin, och vi vet att tillvägagångssättet fungerar från metoden Mitt val.
Att undersöka partiernas politik skulle kunna vara en känslig fråga. Objektivitetsprincipen gäller lika mycket nu som annars. Lärare ska inte på lektionstid propagera för en viss politisk inriktning eller parti. För att ytterligare stärka pedagogernas roll och bibehållande av sin objektivitet i användandet av detta läromedel, så förespråkar vi följande:
Läromedlet Val och demokrati väcker frågor om vad partierna tycker i olika frågor. För att inte skapa filtreringar via elevernas pedagoger förordar vi en pedagogik som går ut på att hjälpa eleverna att få svar direkt från partier och politiker, eller kunna ta del av svar som finns att tillgå i tillgängliga format. Det kan vara partiernas egen lättlästa information, men även redaktionella mediers redovisningar av olika frågor. Vi lär eleverna att finna svar på sina politiska frågor istället för att själva besvara frågorna åt dem.
Det här förhållningssättet hjälper inte bara pedagogerna att säkra sin objektivitet. Det lär också eleverna hur de ska hitta svar på sina politiska frågor efter att skolgången är slut.

Läromedlet Val och demokrati börjar i vad demokrati är, och varför den är viktig. Här försöker vi koppla förståelse för att det är bra om alla är med och bestämmer hur vi ska ha det, och att det är viktigt att rösta.
Sen går vi över på vad vi röstar på. Partier och politiker - vad är det? Vi förordar en pedagogik som bejakar alla kopplingar eleverna kan göra mellan sådant de ser, läser och hör om makt och politik med de olika partierna. Det viktiga är att bli medveten om att de finns, och att det är dem vi väljer mellan.
Sen går vi direkt på att lära oss hur man gör när man röstar. Detta är för att vi ska kunna öva det flera gånger. Workshops med Inre Ringen visar nämligen att rädslan för att göra fel, eller känslan av skam för att man inte kan, är de vanligaste hindren från att delta i val. Genom att öva många gånger får eleverna in hur man gör på ett naturligt sätt. Vi skapar självförtroende i vallokalen.

Därefter lär vi oss vad de olika valen handlar om. Vad ansvarar kommun, region, riksdag och regering samt EU-parlamentet för? Och hur fungerar demokratin på de olika nivåerna? Det är bra kunskap för att kunna använda sin rösträtt på ett bra sätt. Men också något som väcker egna åsikter och undringar om vad partierna tycker i olika frågor.
Ju längre in vi kommer, desto fler frågor och svar blir det. Det är som det ska vara. Att låta klassen diskutera en aktuell fråga tränar både att ha en egen åsikt, att lyssna på andras, och förståelsen för att elevens röst i valet betyder något.
Vi förordar därför en pedagogik som uppmuntrar lärande i grupp. Som kopplar ihop elevernas undringar med svar direkt från politiken eller (lättlästa) medier. Som uppmuntrar eleverna att prata samhälle och politik med andra.

Vi tillhandahåller därför förslag på upplägg och övningar. Dessa är inte skrivna utifrån lektionslängd, utan utifrån vad som kan vara bra att göra kopplat till den delen av läromedlet.

Innan vi börjar

Informera partierna

Informera partierna att ni arbetar med val och demokrati. På Bona Signums webbsida finns ett dokumentarkiv. Du kan använda dokumentet ”Beställningsbrev till partierna”. Det förbereder dem att på att det kan komma frågor från elever i anpassad skola, och uppmuntrar dem att i så fall svara med ett enkelt språk. Där finns också en fråga om lättläst material om partiets politik på olika nivåer.
Vi kan använda oss av samma princip som Skolverket slår fast för att bjuda in partierna till skolan. Vi skickar förfrågan om lättläst material till samtliga partier det går att rösta på där vi är verksamma. Det betyder alla partier som i nuläget är representerade i riksdagen, regionfullmäktige och kommunfullmäktige - inklusive ev lokala partier som är invalda - om det är val till kommun, region och riksdag. Skriv till partiernas lokala partiorganisation.
Vid EU-val och val till Sametinget kan samma princip användas, men utifrån den aktuella representationen i EU-parlamentet respektive Sametinget.
Om en elev intresserar sig för ett parti som idag inte är representerat, så är det fritt fram för eleven att införskaffa information, och för oss att hjälpa till om så behövs.

Ta fram partiernas egen lättlästa information

Även om några av partierna är sena med den allra mest aktuella politiken på lättläst, så är den information som är tillgänglig på lättläst bättre än ingen. Och även om partierna inte svarar på er uppmaning att skicka lättläst information om sin politik, så behöver vi ha tillgång till det som lätt går att ta fram.

Fråga kommunens valsamordnare om utrustning

Det går att öva röstning utan riktiga skärmar, men många valsamordnare i kommunerna är generösa med att låna ut utrustning som används i riktiga vallokaler. Det blir ännu mer verkligt för era elever när ni lyckas låna in det ni vill ha.

Samla exempel från media

Tanken är att vi ska få eleverna att märka och ta del av demokratin och det politiska samtalet. Där är redaktionell media en bra resurs. Exemplets makt är stor. Därför kan det vara bra att leta upp artiklar om politik på nätet och skriva ut. Använd gärna 8sidor.se och deras sektion Alla väljare. Finns det lokala frågor som får mycket utrymme kan även artiklar från icke lättläst redaktionell media vara aktuell.

Kolla med Studieförbundet Vuxenskolan om de ska anordna en lättpratad valdiskussion.
I så fall kan det vara ett bra inslag i undervisningen om klassen får delta när den genomförs, och du kan planera för det i tid.

Grundupplägg

Grundupplägget i varje träff ser ut så här:
• Läs avsnitten med fakta
• Samtala tillsammans om frågorna i lärarhandledningen
• Fånga upp elevernas reflektioner och erfarenheter
• Skriv egna frågor - vad vill vi veta mer om.
Uppgift till nästa gång

Det bästa sättet att erövra en förståelse för vad demokrati är går genom samtalet.
Att få vara med och höra vad andra säger och själv få uttrycka sin åsikt.
Se till att ett demokratiskt förhållningssätt präglar era samtal. En bra grund kan vara:
• se alla i gruppen
• alla får komma till tals
• inga åsikter är rätt eller fel
• direkt stoppa personliga påhopp

Därutöver behöver en del elever mer uppmuntran än andra för att komma igång och/eller uttrycka sig. Att markera intresse och att ställa öppna frågor som inte kan besvaras med ett enkelt ja eller nej är bra hjälpmedel. Vet du inte vad du ska fråga? Prova att använda frågorna ”Vad tycker du?”, ”Varför det?” och den fantastiska uppmaningen ”Berätta mer!”
För dig som har elever som använder olika former av alternativ och kompletterande kommunikation, så ska den givetvis användas. Det är också bra för aktivering och variation att använda sig av övningar där man visar fysiskt vad man tycker.
Alla som tycker si ställer sig vid den väggen, och ni som tycker så ställer sig på motsatta sidan. Dels uppmuntrar vi alla att ha en åsikt. Dels får vi syn på att alla inte tycker lika. Hur många tyckte si? Hur många tyckte så? Här finns en grund för att kunna fråga vidare. Varför tycker du som du gör? Berätta mer!
Vi är inte ute efter att skapa en debatt. Vi vill synliggöra att människor tycker olika, och att det är som det ska vara.

Blädderblock är ett enkelt och bra redskap. Använd de för att samla frågor ni vill veta mer om. En del besvaras av sig själv när ni kommit längre i läromedlet. Andra behöver ni leta upp svaret på. När vi senare markerar att vi fått svar på en fråga, så synliggör vi också att vi lärt oss något om val och demokrati.

Resurser att använda i undervisningen

I klassrummet:
Internetansluten dator med projektor eller annan stor skärm
Pedagogiken i Val och demokrati bygger på att eleverna inte bara lär sig om demokrati, utan också får svar på de frågor som väcks. Om demokrati, val och det vi röstar om - själva politiken. Det finns många digitala och lättlästa resurser som ni vill använda gemensamt.

Blädderblock
Genom att hela tiden synliggöra elevernas lärande och frågor och låta det hänga på klassrummets väggar, så skapar vi både nyfikenhet, helhet och svar. Komplettera med dagstidningar (gärna lokaltidningen!), och allt som behövs för att kunna skriva eller klippa ut och fästa saker på blädderblocken.

Bona Signums webbsida BonaPlay

Kortleken Vem bestämmer?
Vi på Bona Signum förlag har - med Studieförbundet Vuxenskolans medgivande - gjort deras bildstöd ”Prata om politik” till en kortlek. På ena sidan finns bilden för det samhällsområde som kortet gäller. På andra sidan vilken politisk nivå som har ansvaret. Det möjliggör för eleverna att öva sig enligt ”Vem bestämmer?”-spelets tanke utan att vara uppkopplad till internet.

Kortleken Centrala begrepp
På ena sidan står ord som ”demokrati”, ”tryckfrihet”, ”personrösta” och ”talmannen”. På andra sidan finns förklaringar till ordet. Kortleken kan användas åt båda hållen, dvs börja i orden och försöka minnas dess betydelse, eller börja med förklaringen och försöka hitta ordet som söks. Den kan användas enskilt av eleven i syfte att lära in begrepp, två och två i samma sorts övning, och i helklass där gruppen tillsammans ska diskutera sig fram till rätt svar.

Dokumentarkivet

Här finns diverse pdf:er som underlättar processen för er.
- Lättläst stöd till hemuppgift Vad är demokrati?
- Lättläst brev hem - har jag en legitimation eller pass?
- Lättläst brev hem om hjälp att komma till vallokalen på valdagen.
- Så här röstar du. Bildmanus steg för steg.
- Aktuella partisymboler för riksdagens partier.
- Aktuella partinamn för riksdagens partier.
- Aktuella partisymboler och partinamn för koppla ihop-övning.
- Stöd för den som behöver hjälp bakom skärmen och är rädd för att bli ifrågasatt i vallokalen.
- Valsedlar att öva med
- Lappar märkta ”ID” och ”Röstkort”.
- Beställningsbrev till partierna
- Karta med kommuner och regioner utritade
- Varför är det viktigt att rösta?

Studieförbundet Vuxenskolan (SV)
Sv.se
Lättpratad valdiskussion
SV genomför Mitt val i många kommuner i Sverige när det är valår. I deras koncept ingår att de anordnar en lättpratad valdiskussion på alla platser där studiecirkeln hålls. En lättpratad valdiskussion styrs av studiecirkelns deltagare med IF. De förbereder frågor som ska ställas, och politikerna utbildar sig i en timme i hur de ska sänka språktröskeln innan de deltar.
Du kan fråga ditt lokala SV-kontor om de genomför Mitt val i er kommun, och om ni kan få delta i publiken på den lättpratade valdiskussionen.

Mittval.nu
Studieförbundet Vuxenskolans Mitt val har en sida endast för deltagarnas pedagogiska stöd med digitala spel.

Gissa partiet!
I det här spelet finns namn och bild på samtliga riksdagspartiers partiledare och språkrör. Det finns också bilder på partierna med deras namn och logotyper, dvs partisymbolerna. Övningen går ut på att para ihop rätt partiledare med rätt parti. Detta är uppskattat av målgruppen, då det är en av stötestenarna för att kunna ta till sig politisk information. Vem pratar för vilket parti? Spelet är lärande, inte dömande. Man klickar på en person och en partisymbol. Om försöket är rätt blir fotot och partisymbolen gröna. Om försöket är fel blir fotot och partisymbolen röda. Klickar man då på politikern så återställs bilderna, och spelaren kan försöka igen.

Vem bestämmer?

Här får spelaren se en bild över ett samhälle. Spelaren klickar på en del av bilden, och får då en lättläst fråga som handlar om vilken politisk nivå som har ansvaret. Spelet täcker en rad samhällsföreteelser som ligger under kommunen, regionen och staten. Den lättlästa frågan kan läsas upp av en inspelad röst. När spelaren gissat får den veta om det är rätt eller fel, samt vad som är rätt svar. Den kan då fortsätta spela, och få ett slutresultat. Eller så kan den markera den upphöjda röda pricken som markerar fel och prova att svara på frågan igen.
Vem bestämmer kan användas som ett verktyg för eleven att lära sig vilken nivå som ansvarar för vad, särskilt om hen gör spelet flera gånger. Spelet kan också användas i klassrummet tillsammans. Hela klassen kan diskutera och försöka komma fram med rätt svar, eller så kan man använda det som underlag för ett quiz.

Prata om politik

Detta är ett bildstöd att använda i lärandet om demokrati och politik. De fyra grundkorten är ”ja”, ”nej”, ”vet inte” och ”vad tycker du?”. För att kunna jämföra sig med något av partiernas åsikter behöver man ha en egen. Men inte om allt. Det går bra att säga ”vet inte”, och fortsätta vidare till något man faktiskt har en åsikt om. Ju mer man pratar med andra om olika samhällsområden och vad partierna vill, desto lättare blir det att komma underfund med vad man själv tycker.

8 sidor - nyheter på lättläst.

8sidor.se
Här finns både lättläst nyhetsrapportering och sektionen Alla väljare. Den handlar bara om politiska frågor, och erbjuder möjligheten att ställa frågor till dem. När det är val brukar Alla väljare berätta vad partierna tycker i olika frågor med lättläst text.
8 sidor finns också som vanlig tidning i pappersformat. Ett bra media att prenumerera på, även når det inte är val.

Sveriges radio

srplay.se
Sveriges radio har nyhetsprogram på lätt svenska. Under valrörelsen finns ofta reportage om politiska nyheter.

Utbildningsradion

urplay.se
Inför valet 2022 gjorde UR en serie korta filmer med lätt språk under rubriken ”Kort om demokrati”. Det kommer ofta nya anpassade program om demokrati.

Valmyndigheten

val.se
Valmyndighetens webbsida har en sektion för lättläst information. Använd gärna filmen som finns där om den hjälp du kan få när du röstar. Den är mycket tydlig med att du har rätt att själv välja vem som hjälper dig.
Här finns också ett avsnitt för den som är extra intresserad av hur själva rösträkningen går till.
Valmyndighetens webbsida är också den sida där alla valresultat presenteras. Då är det inte längre lättläst, men du som pedagog kan använda det för att ta fram fakta om hur det gick i senaste valet i er kommun och region.

Partiernas webbsidor

Samtliga riksdagspartier brukar ha lättläst information om sin politik, men det varierar om den är a. lätt att hitta och b. relevant.
Det kan vara svårt att hitta den lättlästa informationen. Vid ett test under mellanvalsperioden var det bara 3 av 8 riksdagspartier som hade en länk med ordet "Lättläst" synlig direkt på första sidan. Fyra partiers webbsidor krävde att du letade i menysystemet, vanligast i det som brukar kallas "hamburgermenyn". Ett partis webbsida krävde att man skrev "lättläst" i sökrutan.
Relevansen skiftar. Många partier har generella texter under mellanvalsperioden om sin politik, och specifika texter som tar upp deras vallöften närmare valet. Andra låter informationen från senaste valet ligga kvar till det är dags för nästa.
På partiernas webbsidor kan man ofta nå de kommunala och regionala sektionerna. Här är det ovanligt att det finns lättläst information om den kommunala eller regionala politiken.
Om era elever är digitala, så kan en övning vara att försöka hitta den lättlästa informationen hos de olika partierna.

Riksdagen

riksdagen.se
Riksdagen har en väl utbyggd lättläst sida med en god standard på det lättlästa språket. Här kan elever som vill fördjupa sig mer utförligt i vad talmannen och riksdagsledamöterna gör.

Myndigheten för delaktighet

mfd.se
MFD har en lättläst sektion, där rättighetsperspektivet tas fram. Det gäller Agenda 2030 och FNs funktionsrättskonvention (Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning) FNs funktionsrättskonvention finns i lättläst version. Antingen i a4 eller i fickformat. Den finns att beställa från MFD på webbsidan, eller genom att maila info@mfd.se. Det kostar inget att beställa trycksaker från MFD.

Kommunen
Alla kommuner har en valnämnd och personal som ansvarar för valets genomförande. Ta gärna kontakt för att fråga om du kan låna valskärmar när ni ska öva röstning, eller om eleverna har frågor om hur valet i just er kommun går till. Vanliga titlar på spindeln i nätet är "valsamordnare" och "valadministratör", men fler beteckningar förekommer.

Lokaltidningen
Lokaltidningen är ibland det enda redaktionella mediet som bevakar den lokala politiken. Det kan vara värt att ha tillgång till den, även om språket inte är lättläst.

Lättlästa böcker
Det finns lättlästa böcker om demokrati. Finns de kanske i ert skolbibliotek?
Både LL-förlaget (ll-forlaget.se), Nypon och Vilja förlag (nyponochviljaforlag.se) och Hegas förlag (hegas.se) har lättlästa fackböcker om demokrati.

Wikipedia
Wikipedia presenterar vilka majoriteter (ibland även minoriteter) som styr samtliga Sveriges kommuner och regioner. Det görs en ny wikipediasida om detta för varje val. Sök på "Lista över kommun- och regionstyren i Sverige".

Första lektionen

Första lektionen går ut på att ta reda på vad eleverna redan kan om val och demokrati. Pedagogerna ställer frågor, och uppmuntrar eleverna att dela med sig av vad de vet eller tror sig veta. Skriv upp saker som de tycker sig redan veta. Använd gärna blädderblocken. Vi behöver i det här läget inte rätta om någon säger något som inte stämmer. Vi kan istället peka framåt. "Det där ska vi få lära oss mer om!"
Betona att det inte är en tävling. Tillsammans ska vi ta reda på vad vi redan vet. Det någon redan vet blir en annan elevs lärande.

Frågor som man kan ställa:
Vad är demokrati?
Hur gör man när man röstar?
Vem bestämmer i ditt liv? När får du vara med och bestämma?
Vad är rättvisa och vad är orättvisa?

Använd öppna frågor, och be eleverna berätta mer. Att de själva formulerar sig är bra. Ingen blir mer delaktig i demokratin genom att få återkopplingen att de gör eller tänker fel när de säger något för första gången. Har de få eller inga erfarenheter så hjälper vi till.

Oavsett hur mycket eller lite som står på blädderblocket när vi är klara, så spar vi resultatet. Vi ska använda det för att få syn på hur mycket vi lärt oss i slutet. (Se lärarhandledningens Valdagen och Efter valet)

Vad är demokrati?

I den första delen ska vi få upp ögonen för vad demokrati är. Det kan väcka insikter om hur mycket - eller lite - eleven själv har att säga till om. Men också inspirera till att vilja vara med och bestämma.
Vi ska också snart sätta igång och förbereda valdeltagande. Börja öva att rösta. Få bort rädslor kopplade till att eventuellt göra fel.

Vad är demokrati? är indelat i flera kortare avsnitt.
Vad är demokrati?
Fria val
Rättvisa val
Rättssäkerhet
Myndigheter som gör sitt jobb
Rättigheter
Mänskliga rättigheter
Diktatur

Beroende på elevernas mognad och inlärningssätt, så kan man göra på olika sätt. Men grunden är alltid att man läser texten först. Gärna högt och tillsammans. Uppmuntra frågor - det är så vi lär oss! Därefter kan man jobba med samtalet som förankring.

Frågor till avsnitten Vad är demokrati, Fria val och Rättvisa val.

Varför är det bra med fria val?
Varför är det viktigt med valhemlighet/att ingen behöver få veta hur du röstat?
Vad händer om det bara finns ett parti att rösta på?
Vad händer om någon fuskar när de räknar rösterna?

Övning till avsnitten Vad är demokrati, Fria val och Rättvisa val.

Om eleverna behöver få en mer upplevelsebaserad inlärning så kan vi använda en sorts lättare gestaltning av det. Var gärna två pedagoger när ni gör detta. Den ena tar rollen som den som bestämmer. Den andra är på elevernas sida, och hjälper de reagera om det inte kommer självmant.
Den som bestämmer säger åt eleverna att vi ska rösta om vilken som är vår favoritfärg, och att det bara finns färgen blå att välja på. Sen frågar hon eleverna en och en om vilket de röstar på, så att alla kan höra svaren. "Elevpedagogen" kan hjälpa till att sätta ord på en protest. Det finns ju bara en färg att välja på!
Den som bestämmer lägger då till färgen röd, och säger att nu finns det två färger att välja på, men att de måste välja blå. Annars får de dåligt betyg. Eleverna, ev med hjälp av elevpedagogen, protesterar. Man ska inte tvingas rösta på någon särskild.
Den som bestämmer säger "Ok, ni får rösta som ni vill, men kom ihåg att jag ser hur ni röstar." Och så börjar hon fråga en och en vad de röstar på. Nya protester med hjälp av elevpedagog om så behövs, men nu har eleverna ofta fått grejen klar för sig. De ska protestera. Led in det på att det ska vara hemliga val.
Låt eleverna skriva ner röd eller blå på en lapp och lägga i en burk. Den som bestämmer öppnar lapparna, men visar de inte för eleverna. Hon läser "blå" på alla lapparna. Eleverna protesterar. De vill se lapparna, så att ingen fuskar.

Om ni vill så kan ni sen prata om det är ok med att det bara var två färger med i omröstningen, eller om fler/alla färger borde få vara med?

Frågor till avsnittet Rättssäkerhet och Myndigheter som gör sitt jobb.

Vad tror ni kan hända om de politiker som har makten får bestämma straffen för de som tycker annorlunda?
Vad kan bli fel om man tillåter någon att muta andra?

Övning till avsnittet Rättssäkerhet och Myndigheter som gör sitt jobb.

Om eleverna behöver få en mer upplevelsebaserad inlärning så kan vi använda en sorts lättare gestaltning av det. Var gärna två pedagoger när ni gör detta. Den ena tar rollen som den som bestämmer. Den andra är på elevernas sida, och hjälper de reagera om det inte kommer självmant.
Den som bestämmer säger "Det är jag som bestämmer i skolan. Ingen av er har varit bra nog för högsta betyg. Tyvärr. Det blir lite sämre betyg för alla." Elevpedagogen frågar om hon kan få högsta betyg om hon betalar 200 kronor. Den som bestämmer går inte med på det, och använder ordet "muta" i sitt svar. "Försöker du muta mig? Det går inte." Elevpedagogen höjer budet en eller flera gånger. När hon når tusen kronor, säger den som bestämmer "Ok, men du kan inte ge mig pengarna så de andra eleverna ser det. Du får ge dem till mig i smyg efter skolan. Klockan fyra på parkeringen!". Låt de andra protestera, och berätta varför.
I steg två kan ni låta en elev vara den som bestämmer, och denne ska inte ge med sig oavsett vad den andre erbjuder.

Frågor till avsnittet Rättigheter och Mänskliga rättigheter

Vilken rättighet tycker du är viktig(ast)? Berätta mer!
Vad tror du händer om vi tar bort en rättighet? Led gärna in med exempel. Om vi att bort Barnkonventionen, så att ingen behöver bry sig om vad barnet vill eller säger - hur skulle det vara?

Många av våra rättigheter finns med i nyhetsrapporteringen. Rätten att säga saker fast andra blir arga. Rätten att demonstrera även om någon hindras av demonstrationståget. Ni kan använda den typen av nyheter för att prata om några av rättigheterna. Sök på 8sidor.se och se om det finns en lättläst nyhet om någon rättighet.

Jobbar ni tematiskt över ämnesgränser kan ni använda olika rättigheter som inspiration i andra ämnen.

Frågor till avsnittet Diktatur och Alla länder är inte demokrati eller diktatur.

Demokratiindex är en lista på hur bra världens länder är på demokrati. Det är den brittiska tidningen The Economist som publicerar listan, men den finns att hitta på wikipedia. Sök på demokratiindex.
Listan sorterar in länderna i världen i fyra grupper, som alla får var sin färg.
Tryck ut listan eller visa på en projektor.
Säg ett land du har varit i? Hur bra är det landet på demokrati?
Säg ett land du brukar se på TV? Hur bra är det landet på demokrati?
Hur tror du det är för människorna som bor i en diktatur?

När vi gått igenom alla delarna så kan vi prata om varför det är viktigt med demokrati igen. Skriv upp elevernas svar på blädderblock och tejpa upp på väggen.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter.

Hemuppgift

Prata med någon du känner som har röstat. Var det lätt eller svårt? Varför valde han eller hon att gå och rösta? Följ upp nästa gång.

Hemuppgifternas syfte är inte att mäta hur bra eleverna lyckas med dem. Det är ett sätt att hjälpa dem bli delaktiga i demokratin.
En av orsakerna att stimulera den här hemuppgiften är att få igång elevens relation till val och demokrati. Att det inte bara existerar i klassrummet. Att alla berörs av det. Om eleven får i uppgift att prata hemma om det, så finns chansen att hemmiljön fortsätter prata om detta. Vi vill att val och demokrati ska komma in i elevernas vardag, då det ökar chansen att bli delaktig i demokratin.

Så fick vi demokrati i Sverige och Monarki och republik

Avsnitten Så blev det demokrati i Sverige och Monarki och republik är tänkta som fördjupning. Ni avgör utifrån elevernas nivå och tid tillgänglig hur ni vill prioritera tiden. Men som lägsta nivå bör den som är intresserad och kan själv uppmanas att läsa texten.

Om ni bestämmer er för att inkludera avsnittet i undervisningen för klassen, så kan ni jobba så här.

Läs texten

Frågor att diskutera till Så fick vi demokrati i Sverige

Det går inte att skriva in aktuell statistik om rösträtten för personer med intellektuell funktionsnedsättning i olika länder. Det beror på en positiv utveckling, där många länder ändrar sina lagstiftningar till att tillåta personer med IF att rösta. I en rapport från Inclusion International 2024 skriver man att 12 länder i EU har fullkomliga rättigheter för personer med IF att rösta. Sverige är ett av dessa. 10 länder har vissa inskränkningar och 4 länder har ingen rösträtt alls för den här gruppen. Bara under de senaste tio åren har lagstiftningen förändrats till det bättre i sex EU-länder.
Men det går att diskutera!

Hur tror ni det kändes när kungen bestämde allt? När alla var tvungna att lyda när kungen bestämde något. Till exempel att vi skulle kriga mot något annat land.
När rösträtten började komma:
Hur tror ni de kände som inte fick rösta? Kvinnorna? Fångarna? Personer med funktionsnedsättningar?
Vad känner du nu? Vad tänker du om att få rösta när du fyllt 18 år?

I det här avsnittet ingår också Monarki och republik. Vi har ju kung och drottning fortfarande, och vad spelar de för roll nu?

Frågor att diskutera runt Monarki och republik.

Vad vet du om Sveriges kung, drottning och kronprinsessa?
Nu får de inte bestämma lagar och politik. Vad gör de istället, tror du?
Om du fick välja - ska Sverige fortsätta vara monarki med kung och drottning, eller vill du hellre att vi blir en republik och väljer en president? Varför det? Berätta mer!

Den sista frågan kan ni gestalta genom att låta eleverna välja sida av klassrummet. Ena sidan vill ha monarki. Andra siden Republik. Turas om att ställa frågor om varför man tycker så mellan de olika sidorna.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter

Våra val

I våra val ingår att lära oss vilka val vi har i Sverige. Vi passar också på att diskutera varför det är viktigt att rösta.
Avsnitten som ingår är:
Riksdag, region och kommun
Europeiska Unionen - EU
Folkomröstningar
Kommunal eller regional folkomröstning
Varför är det viktigt att rösta?

Läs först texten om vilka fyra val vi har. Ni kommer att jobba med varje val för sig lite senare, men redan här så väcks kanske frågor vad en kommun och en region är. Just nu kan vi nöja oss med att ta reda på vad vår kommun och region heter. Har ni elever som åker över kommungränsen för att gå i skolan, så måste ni se till att den får veta vad hens kommun heter. Är ni en klass med elever från olika kommuner så kan ni låta eleverna göra skyltar eller postit-lappar att sätta på sin bänk.
Min kommun är_____
Min region är _____

Även EU kommer ni att gå in mer på senare. Just nu räcker det att veta att vi röstar i det valet, och att EU består av flera länder som samarbetar.

Fyra val är allmänna. Det finns ett val som bara är för samerna. Samerna är en relativt liten folkgrupp, men de finns på fler ställen än bara Sapmi. Är du lärare i en del av Sverige där samerna inte är så vanligt förekommande, så kan det fortfarande vara bra att fråga om någon är same, eller har släktingar som är samer. Det avgör om ni ska lägga tid på valet till sametinget. En elev som har koppling till samerna behöver få lära sig mer om valet. För andra kan det räcka att veta att det finns. I läromedlet är informationen om val till Sametinget samlat till avsnittet Andra viktiga val.

I texten om folkomröstningar har vi valt bort att det finns en till folkomröstningsform, den om grundlagsförändringar. Anledningen är att någon sådan folkomröstning aldrig har hållits i Sverige. Vi avgränsar oss därför till sådana folkomröstningar som eleverna troligtvis kan träffa på. Och det är de rådgivande folkomröstningarna.

Så här kan du jobba med Våra val.

Läs texten.

Frågor att diskutera med klassen om Våra val.
Vilken kommun bor du i?
Vilken region bor du i?
Är det någon som vet när nästa val är?
Vilket av valen gäller det?
Vad tycker du om att folkomröstningar är rådgivande? Varför det? Berätta mer!
Om ni fick bestämma något att ha folkomröstning om i skolan - vad skulle det vara?
Om ni fick bestämma något att ha folkomröstning om i klassen - vad skulle det vara?

Övning i samband med Våra val
Kommer det en bra idé på sista frågan, så ska ni så klart hålla en sådan när det blir rätt läge. Det blir en bra övning på hur man röstar! Och beroende på om ni som lärare/skola gillar svaret, så kanske eleverna får sin vilja igenom, eller så lyssnar ni inte på deras rådgivande vilja. Precis som i våra gemensamma val.

Tänk tillsammans
Vi har låtit talmannen och en ung medlem i FUB berätta varför de tycker det är viktigt att alla röstar. Deras åsikter finns i ”Varför är det viktigt att rösta?” i dokumentarkivet på Bona Signum.se. Ladda ner och läs deras argument. Vad tycker eleverna?
Använd blädderblocken igen.
Samla på bra anledningar att rösta.
Skriv upp de på blädderblocket och sätt upp i klassrummet.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter
Hemuppgift:
Fråga någon du känner varför de tycker det är viktigt att rösta i val. Följ upp nästa gång.

Partierna

Partierna är centrala i svensk demokrati. De utformar politiska program, så det finns olika inriktningar att välja mellan. De är aktiva och ser vad som händer när det är val, så att inget fusk sker. De tar ansvar för att få en fungerande maktutövning när resultatet väl är klart.

Vi förordar en pedagogik som börjar i att lära sig känna igen partierna och deras partisymboler. Därefter utgår vi från vad eleverna vet eller tror sig veta om partierna. Vi visualiserar allt, och vi gör det öppet så alla i klassen kan se och ta del av vad vi kommer fram till.
I Partierna ingår även:
Riksdagen har en gräns för partier
Partisymboler

Läs texten.

Frågor att diskutera i klassen till Partierna
Vilka partier finns i riksdagen idag?
Vilka svenska partier finns i EU-parlamentet?
Övning Partierna
På Bona Signums webbsida finns bilder av riksdagspartiernas aktuella logotyper att ladda ner. (Att de inte finns i läromedlet beror på hur vanligt det är att de ändras mellan val, och då blir läromedlet snabbt inaktuellt.)
Ladda ner partisymbolerna. Gör en övning där eleverna ska lista ut vilken partisymbol som hör till vilket parti. Ni kan göra det på flera sätt.
A. Alla får var sin uppsättning bilder av partisymbolerna. Sätt upp Partiernas namn på olika blädderblocksark eller olika platser på väggen. Låt alla elever tejpa sin symbol där de tror den hör hemma.
B. Samma övning, men istället för var sin så ska gruppen tillsammans prata sig fram till var partisymbolen hör hemma.
C. Använd pdf:en för att koppla ihop partinamn med partisymbol, och låt eleverna öva på egen hand.
D. Gör ett sorts improviserat memoryspel av partisymboler och partinamn. Para ihop dem när de är synliga, eller spela memory genom att vända upp lapparna och försöka para ihop namn med bild.

Erfarenheten från Mitt val berättar för oss att väljare med IF tycker det är svårt att veta vem som pratar för vilket parti. Ofta är det partisymbolen som berättar det när politikerna syns i TV. Att ha koll på partisymbolerna är ett viktigt steg för att kunna bilda sig en uppfattning om partiernas politik.
Det är dessutom för många ett bra sätt att identifiera "sitt" parti när man väl ska rösta. Sedan 2018 är det tillåtet med partisymboler på valsedlarna. Detta för att hjälpa väljare att undvika misstag när de väljer valsedlar.

Övning Partierna och framåt

Nu sätter vi igång en övning som får följa med oss hela vägen fram till valet. Som kan fortsätta under även resterande kapitel.
Skapa ett blädderblocksark för varje parti. Sätt upp partisymbolen och skriv partinamnet. Det här är från och med nu stället där eleverna skriver, klistra, tejpar, ritar sådant de tagit reda på om partierna. Ni kan börja redan nu. Vad vet vi redan om Moderaterna, Socialdemokraterna och alla de andra partierna. En grupp kanske tar ett parti, den andra ett annat. Vet någon vad partiledaren heter? Har någon sett de på TV? Vad sa dem? Vet vi något de tycker i sin politik? Har ni hittat en bild på någon av deras politiker?
Vi kan hela tiden följa upp vad som läggs till på sidorna. Är en faktauppgift fel, så rättar vi till den. Kan vi partiledarens namn på fem av partierna, så får klassen i uppgift att tillsammans ta reda på vad de återstående partiledarna heter. Partiernas webbsidor, broschyrer och lättlästa material är en källa. 8 sidor och andra medier en annan. Läs igenom avsnittet "Resurser att använda" i lärarhandledningen. Där finns många förslag som hjälper er.

Ni som verkar i kommuner eller regioner där lokala partier finns representerade i respektive fullmäktige bör ta fram partisymbolen för det partiet och låta det få en liknande uppmärksamhet. Det är naturligt om det bladet får färre informationspunkter, då lokala partier sällan dominerar mediautbudet. Det måste inte finnas exakt lika mycket om varje parti. Syftet är att uppmuntra eleverna att koppla sådant de läser, ser och hör till vilket parti som sagt eller gjort något. Det är det medvetandet och den processen vi vill åt.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter

Hemuppgift:
Titta på en nyhetssändning/i en tidning. Försök komma ihåg (skriva ner? Ta en bild? Klippa ut?) om du ser något om ett politiskt parti. Ta med det till skolan till nästa gång. Följ upp nästa gång.

Politiker

Partierna består av politiker och medlemmar. Politikerna är de som hörs, syns och representerar sitt parti och därmed sina väljare.
I avsnittet politiker lär vi oss vilka olika sorters politiker det finns, och om partimedlemmarnas betydelse.

Läs texten.

Frågor att diskutera i klassen till Politiker

Om du var statsminister, kommunalråd eller regionråd en dag - vad skulle du bestämma då?

Övningar till avsnittet Politiker

Här finns två övningar vi kan göra.
Den första är att låta de elever som klarar ett digitalt spel få öva sig på Studieförbundet Vuxenskolans "Gissa partiet!" på mittval.nu. Spelet går ut på att para ihop partiledaren med partisymbolen. Spelet är utformat för lärande. Gissar man rätt blir paret grönt. Gissar man fel blir paret rött. Då kan man klicka på politikern igen och bilderna återställs. Därefter kan eleven försöka en gång till.
Spelet har tillkommit utifrån projektet Mitt vals feedback från deltagare. Man anger att det är svårt att veta vem som pratar för vilket parti. Här skapar vi en tydlig memorering av de som medverkar oftast i mediernas rapportering.
Den som inte klarar eller har tillgång till att spela "Gissa partiet!" digitalt kan göra samma sak i klassrummet. På Bona Signums webbsida finns bilder på alla partiledare. När vi jobbade med partierna gjorde vi övningar för att koppla ihop partinamn och partisymbol. Gör likadant nu, men med partiledare och partisymbol och/eller partinamn.

Den andra är att utmana eleverna på politiker-jakt. Ta fram mängder med någorlunda aktuella tidningar. De måste inte vara lättlästa. Uppmana eleverna att försöka hitta politiker i tidningen. Be eleverna klippa ut bild och bildtext på politikern (Vi vill ha med namnet). Sätt upp bilderna på respektive partis blädderblocksark. När ett ark blir fullt kan vi använda baksidan eller ta ett nytt. Det viktiga är att partinamn och symbol alltid finns med för kopplingens skull.

Om någon elev är extra intresserad och vill ha en ytterligare utmaning, så kan den/de få i uppgift att skriva "riksdag", "kommun", "region" eller "EU" på bilderna. (I klasser där sametinget är aktuellt så gör ni likadant där)
Ofta planeras undervisningen att ligga nära ett av våra val. Då blir det naturligt att särskilt leta politiker som medverkar i det aktuella valet.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter

Hemuppgift
Uppmuntra de elever som kan att spela spelen på mittval.nu

Att rösta

Det här är en del där det är viktigt att vi inte bara läser om att rösta och hur man gör, utan faktiskt också gör det. Öva på riktigt. Inte en gång, utan flera.

Börja med att läsa de fyra styckena som heter
Vem får rösta?
Du måste ha ett röstkort
Valhemlighet
Personrösta

Frågor att diskutera till Vem får rösta?, Du måste ha ett röstkort, Valhemlighet och Personrösta. Vilka val får du rösta i?

Om eleverna är under 18 år, så kan de fortfarande rösta i Skolvalet. Det kommer lite information om det senare. Det är en viktig händelse att ta vara på för elever både under och över 18 år. MUCF och FUB har uppmärksammat att anpassade skolformer inte deltar i lika stor utsträckning som grundskola och gymnasium. Ändra på det!

Vi övar oss att personrösta.

På Bona Signums webbsida finns det övningsvalsedlar utan partinamn. Ladda ner och skriv ut.
Låt eleverna prova att sätta kryss framför det namn de röstar på.
Vill ni göra övningen mer personlig/nära, så kan ni imitera en valsedel i ett vanligt worddokument. En ruta, en siffra och ett namn. Skriv upp alla i klassen.
Låt eleverna rösta om vem som ska få bestämma något (låt att spela, vilken av tre fruktpåsar klassen ska få dela på, aktivitet på rasten). Använd ”personrösta” för omröstningen.

Inför avsnittet Så här röstar du (med underliggande avsnitt) så rekommenderar vi att du gör två saker:
1. Kontakta valsamordnaren i kommunen. Be att få låna skärmar man har i vallokalen för att gå in bakom när man röstar. Fråga om hur röstmottagarna är klädda/deras kännetecken. Se om ni kan låna några sådana också, för övnings skull. Om de inte kan/vill låna ut, så får vi improvisera en lösning. Det kanske finns en stor skärm i klassrummet vi kan använda? Några tar stora (gärna gröna, skärmarna brukar vara det) styva papper och viker de på mitten. Ställ, tejpa, fäst dessa på ett bord och låt det vara skärm. Att det finns skärm att gå bakom är det enskilt viktigaste.
Kuvert kan vara vanliga c5-kuvert från kontoret. De kan återanvändas om och om igen när ni övar.
2. På Bona Signums webbsida finns ett bildmanus för hur man röstar. (Samma som i boken). Den som vill eller behöver ett bildmanus för att komma ihåg/som stöd kan använda det. Det går jättebra att dela ut och använda även på den riktiga valdagen.

Skriv ut bildmanus till eleverna och övningsvalsedlar att använda.
Ställ fram skärmarna och en plats för valsedlarna (undanskymt det också) i klassrummet.

Läs texten i avsnitten Innan du röstar.
Här står om röstkort och legitimation.

Frågor till Innan du går till vallokalen
Prata med eleverna om de har ett ID-kort, körkort eller pass? Har de inte det behöver en del hjälp att komma ihåg att skaffa det.
Om någon av eleverna har en god man som inte är en i familjen, så kan det vara så att posten eftersänds. Då kommer röstkortet att hamna hos god man eller förvaltare istället för eleven.
Det finns ett lättläst brev på Bona Signums webbsida om röstkort och legitimation att ta med sig hem, som ber om hjälp att säkerställa att eleven kan rösta (leg + röstkort) om den så vill.

Tills vidare kan vi använda andra kort, lappar som vi skriver ID-kort och Röstkort på.
(Finns att skriva ut på Bona Signums dokumentarkiv.)

Övning i att rösta (I vallokalen 1-8)

Gå igenom bildmanuset.
Läs en punkt i taget och visa i övningsmiljön. Låt klassen följa med runt och se när pedagogen gör alla stegen.
Sen övar vi att rösta. Låt var och en göra alla stegen, en i taget. Stressa inte genom att släppa på nästa för snabbt. Vi lär oss både genom att se andra rösta, och genom att själva göra det.
Om någon hamnar fel, glömmer eller på annat sätt missar något, så hjälper vi personen rätt meddetsamma. Röstningsförfarandet ska in i kroppsminnet, och då hjälper det inte att minnas hur man gjorde fel.
Behöver någon hjälp bakom skärmen? Då ingår det i övningen. Låt denne välja vem som ska hjälpa hen, och passa på att ta upp hur eleven ska kunna säkra att det verkligen blir rätt valsedlar som hamnar i kuverten. Detta kan man säkerställa redan innan man går till vallokalen om man använder någon man redan känner som hjälp. Så att eleven i lugn och ro, med stöd av kommunikativa hjälpmedel om så behövs, kan meddela sin vilja.

Den här övningen ska ni göra flera gånger. Helst inte alla övningstillfällen samma dag.
Låt de som har ID-kort ta med sig sina till nästa gång.
Efter ett tag blir eleverna säkrare på hur de ska göra. Då kan ni släppa på kön snabbare, låta eleverna turas om att ta roller som röstmottagare. När alla behärskar sin röstningsprocedur kan ni skoja med det genom att de allihopa är röstmottagare, medan ni pedagoger ska rösta. Passa på att göra alla möjliga fel, så eleverna får säga åt er att gå hem och hämta ID-kortet, att ni inte får stoppa femton valsedlar i kuvertet osv. Låt galenskapen flöda, och låt eleverna bevisa att de har koll!
Öva röstning kan ni göra som en del av lektionerna, även om avsnitten handlar om annat den dagen. Det är i den här övningen ni tar bort de flesta upplevda hindren från att vilja gå och rösta.
Läs sista texterna under rubriken Fler sätt att rösta.

Frågor att diskutera till Fler sätt att rösta (Förtidsröstning, Budrösta, Rösta hemma, Om du behöver hjälp i vallokalen)

- Hur tänker du gå och rösta?
Det finns inget sätt som är finare eller bättre än det andra, men många vill ”göra det på riktigt”. Det vill säga gå till vallokalen på valdagen. Då kan vi diskutera om de kan klara det själva? Vill de ha sällskap med någon? Kan de få det?
Det finns ett lättläst brev att ta med hem om den saken, som stöd för den elev som behöver det.
Om man bor på olika ställen, men vill rösta tillsammans - då är förtidsröstning ett bra sätt. Hjälp de eleverna som vill det att ta reda på var och hur de kan förtidsrösta.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter.

Hemuppgift:
Prata med de därhemma om hur du vill rösta. Får du den hjälp du behöver? Följ upp nästa gång.

Riksdag och regering

Nu ska vi tillsammans med eleverna ta reda på hur varje politisk nivå fungerar, och vad som är deras uppdrag. Vi börjar med riksdag och regering, för det är den nivån som hörs och syns mest i våra medier och inför ett val.

Vi föreslår att ni läser en kortare bit av texten åt gången, och följer upp med en diskussion. Syftet med diskussionerna är att få eleverna att själva sätta ord på det de vet eller funderar på. Bägge är lika viktiga. Det ger självförtroende att vara delaktig om man känner att man kan något, och eleverna får mer kunskap om de får svar på sina funderingar.

Frågor att använda efter Riksdagen och Riksdagen väljer regeringen.

Vilka partier är stora och vilka är mindre i riksdagen?
Vilka partier sitter i regeringen nu?
Finns det andra partier som vill bilda regering tillsammans?
Vilka riksdagsledamöter kommer från vår del av landet? (Det här styrs ju av valkretsar. Ni kan ta reda på vilken valkrets er kommun finns i på val.se. I de flesta fall är valkretsen till riksdagen lika med regionen, men Stockholm kommun är en egen, Göteborg och Malmö likaså. Regionerna Skåne och Västra Götaland är uppdelade i flera valkretsar. När ni hittat er valkrets, klicka på ”Valda”, så ser ni längre ner på sidan namn och parti på era riksdagsledamöter)
Känner du (till) någon av dem?

Frågor att använda efter Utskott , Riksdagen bestämmer om nya lagar och En lag blir till.

Vilka lagar känner vi till? (Tips. Skollagen är en. Förr i tiden fick lärarna slå eleverna om de var olydiga. Nu får ingen vuxen slå ett barn. Man får inte stjäla saker. Det är åldersgräns för att köpa vin och öl.) Hjälp eleverna att få syn på att det finns lagar om det mesta. Visualisera gärna genom att skriva, rita eller klippa/klistra upp bilder på lagar.
Finns det någon lag som politikerna pratar mycket om nu?

Övning att använda i samband med Bestämma om statens pengar.

Begreppet budget är svårt och abstrakt. Om tiden finns, så kan vi göra en övning där vi har hundra kronor som vi ska använda till det vi tycker är bra och viktigt. Några förslag kan ni skapa i förväg. Köpa basketkorg till skolgården, ge pengarna till Rädda Barnen, ha fler poliser. Ni väljer. Andra kan eleverna få hitta på. Det viktiga här är att tillsammans bestämma vilka saker pengarna ska gå till. Räcker pengarna till allt, eller måste vi välja bort något? Kan vi komma överens, eller måste vi rösta om saken?

Läs Regeringen, Ministrar och Departement.

Frågor att diskutera till Regeringen, Ministrar och Departement.

Känner du till några ministrar i den regering vi har nu? Vet du vad den ministern har ansvar för? Finns det en fråga som du tycker är extra viktig? Vilken minister har ansvar för den frågan?

Läs Myndigheter och Vad är statens ansvar?

Frågor att diskutera till Myndigheter och Vad är statens ansvar?

Känner du till någon myndighet?
Finns det något du tycker är viktigt i samhället? Finns det en myndighet som sköter det området?

Övning till Vad är statens ansvar?

De elever som är digitala kan gå in på mittval.nu och börja prova spelet "Vem bestämmer?" Spelet är utformat som en bild av ett samhälle, där olika politiska områden syns. T.ex. Skola, försvar, jordbruk. Eleven klickar på en av symbolerna i bilden och får då en lättläst fråga. Om eleven behöver hjälp med uppläsning finns den funktionen. Sen får eleven svara om ansvaret ligger hos staten, kommunen eller regionen. Rätt svar får en grön markering. Fel svar får en röd markering. Man kan klicka på sin röda markering och "svara om". Spelet kan alltså användas lärande och som ett sorts test där man ser hur många man kan. Övning ger färdighet, och spelar man det flera gånger så blir resultatet bättre. Men viktigare ändå - man lär sig vem som ansvarar för vad.

Spelet går att använda i helklass, där gruppen ska diskutera sig fram till rätt svar, eller som quiz där lag tävlar med varandra.
Bilderna finns också i bildstödet "Prata om politik" och kortleken "Vem bestämmer?" Den kan användas på liknande sätt som det digitala spelet, men den måste inte användas för att testa/gissa vem som ansvarar för vad. Ni kan också göra så här:
Ta fram kort på områden som staten ansvarar för. Be eleverna välja ett kort med ett område de tycker är viktigt. Be de berätta varför de tycker det är viktigt. Vet de vad de olika partierna tycker om det område de valt? Kan de ta reda på det, eller få hjälp att ta reda på det?
Man kan ta reda på det genom att läsa på partiernas lättlästa texter på internet eller broschyrer, använda 8 sidor och deras sektion Alla väljare, eller fråga en eller flera politiker. Om eleven är självständig när den frågar, så kan den välja vem eller vilka den vill fråga. Om läraren eller klassen frågar, så bör vi skicka frågan till alla partier som finns i riksdagen nu. Skicka alltid frågan till den lokala partiavdelningen. Ni kan använda mail eller Facebook.

När ni mailar eller skickar frågor i sociala medier till partierna, så förklara sammanhanget.
"Vi är en klass i anpassat gymnasium.
Vi lär oss om val och demokrati.
Vi har en fråga.
Svara gärna med enkelt språk.
Berätta bara det viktigaste."

Om ni inte vill använda en persons mail eller sociala medier-konto, så kan ni skapa ett för detta syfte, och stänga det efter avslutad undervisning. "Klass 9c i Brödåkraskolan" eller "klass9c@gmail.com"

Inför ett val kan man också låta eleverna besöka valstugor med sina frågor. Partierna vill prata med sina väljare, och gärna med unga som visar intresse för deras politik. (Ett undantag kan vara de sista veckorna inför ett val, om eleven är för ung för att delta i kommande val. Det händer att

partiföreträdare i valstugor är fokuserade på vuxna röster de kan vinna. Dvs de över 18 år)

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter

Hemuppgift:
De som har möjlighet kan öva med spelet ”Vem bestämmer?” på mittval.nu.

Kommunerna och regionerna

Regionerna
Läs texten Vad är en region?

Frågor till Vad är en region?
Vilken är din region?
Vilka fler kommuner finns i din region?
Var i landet ligger din region?

Övning

På Bona Signums webbsida finns en karta med kommunindelningen. På den finns lite tjockare streck för regionindelningen. Låt eleverna färglägga sin region.

Läs texten Regionen bestämmer över.

Frågor till Vad bestämmer regionen?

Vad använder du som regionen bestämmer över? (Kan vara svårt. Hjälp eleverna få syn på det. Det viktiga är att upptäcka att man använder det politiken bestämmer över, inte om man kan allt. Alla har säkert varit hos doktorn någon gång. Eller åkt buss/annan regiontrafik. Många elever i anpassad skola har varit i kontakt med barnhabiliteringen, och några kanske har fått olika hjälpmedel?)

Övning till Vad bestämmer regionen?

De elever som är digitala kan gå in på mittval.nu och jobba vidare med spelet ”Vem bestämmer?” (se beskrivning under övning till Vad är statens ansvar?)
Spelet går att använda i helklass, där gruppen ska diskutera sig fram till rätt svar, eller som quiz där lag tävlar med varandra.
Bilderna finns också i bildstödet ”Prata om politik” och kortleken ”Vem bestämmer?” Den kan användas på liknande sätt som det digitala spelet, men den måste inte användas för att testa/gissa vem som ansvarar för vad. Ni kan också göra så här:
Ta fram kort på områden som regionen ansvarar för. Be eleverna välja ett kort med ett område de tycker är viktigt. Be de berätta varför de tycker det är viktigt. Vet de vad de olika partierna tycker om det område de valt? Kan de ta reda på det, eller få hjälp att ta reda på det?
Precis som med kommunerna blir det ofta svårare att få tag på lättläst information från både partierna och media. Få partier skriver ut sina regionala vallöften i lättläst format. Så här är det troligt att vi behöver använda det vi kan få tag på, eller fråga en eller flera politiker. Om eleven är självständig när den frågar, så kan den välja vem eller vilka den vill fråga. Om läraren eller klassen frågar, så bör vi skicka frågan till alla partier som finns i regionfullmäktige nu. Här kan ni prova

med både den lokala och regionala partiavdelningen. Bägge bör kunna svara. Ni kan använda mail eller Facebook. (Se mer under övning till Vad är statens ansvar?)

Inför ett val kan man också låta eleverna besöka valstugor med sina frågor.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter.

Hemuppgift:
De som har möjlighet kan öva med spelet "Vem bestämmer?" på mittval.nu.

Kommuner

Läs texten Vad är en kommun?

Frågor till Vad är en kommun?

Vilken är din kommun? (Kan finnas flera om eleverna korsar kommungränsen för att gå i skolan)
Vilka städer eller byar finns i din kommun?
Var i landet ligger din kommun?

Övning till Vad är en kommun?
På Bona Signums webbsida finns en karta med kommunindelningen. Skriv ut och låt eleverna färglägga sin kommun.

Läs texten Kommunen bestämmer över.

Frågor till Vad bestämmer kommunen?

Vad använder du som kommunen bestämmer över? (Kan vara svårt. Hjälp eleverna få syn på det. Det viktiga är att upptäcka att man använder det politiken bestämmer över, inte om man kan allt. Alla använder skolan, vatten och avlopp. Alla vill att brandkåren ska komma om det börjar brinna.)

Övning till Vad bestämmer kommunen?

De elever som är digitala kan gå in på mittval.nu och jobba med spelet "Vem bestämmer?" (se beskrivning under övning till Vad är statens ansvar?)
Spelet går att använda i helklass, där gruppen ska diskutera sig fram till rätt svar, eller som quiz där lag tävlar med varandra.
Bilderna finns också i bildstödet och kortleken "Vem bestämmer?" Den kan användas på liknande sätt som det digitala spelet, men den måste inte användas för att testa/gissa vem som ansvarar för vad. Ni kan också göra så här:
Ta fram kort på områden som kommunen ansvarar för. Be eleverna välja ett kort med ett område de tycker är viktigt. Be de berätta varför de tycker det är viktigt. Vet de vad de olika partierna tycker om det område de valt? Kan de ta reda på det, eller få hjälp att ta reda på det?
Nu blir det ofta svårare att få tag på lättläst information från både partierna och media. Få partier skriver ut sina lokala vallöften i lättläst format. De som gör det inväntar ofta att partiet ska anta sin lokala valplattform, och då kommer den sent. Så här är det troligt att vi behöver använda det vi kan få tag på, eller fråga en eller flera politiker. Om eleven är självständig när den frågar, så kan den välja vem eller vilka den vill fråga. Om läraren eller klassen frågar, så bör vi skicka frågan till alla partier som finns i kommunfullmäktige nu. Skicka alltid frågan till den lokala partiavdelningen. Ni kan använda mail eller Facebook. (Se mer under övning till Vad är statens ansvar?)

Inför ett val kan man också låta eleverna besöka valstugor med sina frågor.

Färdtjänst
Har ni elever som använder färdtjänst så är det ofta en politisk fråga som berör dem. Här blir det ibland svårt. Hjälp eleverna att ta reda på om ansvaret för utförandet av färdtjänsten ligger kvar i kommunen, eller om de gjort en överenskommelse med regionen att låta kollektivtrafiken sköta det.

Regionfullmäktige och kommunfullmäktige

När vi lär oss om hur demokratin fungerar i kommuner och regioner, så är strukturen densamma, men verkligheten skiljer sig åt. I regionerna och de stora kommunerna finns det ofta många kommunal och regionråd. I en liten kommun finns det ofta bara ett kommunalråd. Både organisation, prioriteringar och lösningar blir annorlunda över hela landet.
Det är därför viktigt att pedagogerna tar fram information om hur just er kommun och region har ordnat det. Finns en sådan på lättläst? Om inte kan ni gott framföra det önskemålet och hänvisa till Funktionsrättskonventionens artikel 21: ”Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan utöva yttrandefriheten och åsiktsfriheten, inklusive friheten att söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer på lika villkor som andra och genom alla former av kommunikation som de själva väljer enligt definitionen i artikel 2, däribland genom att a) utan dröjsmål och extra kostnader förse personer med funktionsnedsättning med information som är avsedd för allmänheten i tillgängligt format och teknologi anpassad för olika funktionsnedsättningar,”
Och artikel 9: ”Konventionsstaterna ska även vidta ändamålsenliga åtgärder för att /…./främja andra ändamålsenliga former av hjälp och stöd till personer med funktionsnedsättning för att säkerställa deras tillgång till information,”

Varför är det bra för eleverna?
Det mesta av myndighetsutövning som berör både barn och personer med funktionsnedsättning hanteras av kommunerna. Till exempel skolan och LSS. Hur ser ansvaret ut för skolan där jag bor? Vart ska jag vända mig när jag vill flytta hemifrån, om jag behöver hjälp och stöd? Hjälp eleverna att synliggöra det som ligger nära deras vardag och framtid.

Läs texten Regionfullmäktige och kommunfullmäktige, Regionstyrelse och kommuntyrelse, Regionråd och kommunalråd, Nämnder och bolag.

Frågor att diskutera med klassen till Regionfullmäktige och kommunfullmäktige, Regionstyrelse och kommuntyrelse, Regionråd och kommunalråd, Nämnder och bolag.

Hur många platser finns det i ditt kommunfullmäktige?
Vilka partier finns i ditt kommunfullmäktige?
Finns det något lokalt parti som bara finns i ditt kommunfullmäktige?
Vilka partier har majoritet/bestämmer i din kommun? (Svaret finns på kommunens webbsida, eller på wikipedias sammanställning. Se lärarhandledningens Resurser att använda)
Känner du till någon kommunpolitiker?
Vet du vilket parti han eller hon tillhör?
Känner du till någon nämnd eller bolag i kommunen?
Vad ansvarar de för?
Om du bestämde i din kommun - vad skulle du bestämma då?

Hur många platser finns det i vårt regionfullmäktige?
Vilka partier finns i ditt regionfullmäktige?

Finns det något lokalt parti som bara finns i ditt regionfullmäktige?
Vilka partier har majoritet/bestämmer i vår region? (Svaret finns på regionens webbsida, eller på wikipedias sammanställning. Se lärarhandledningens Resurser att använda).
Känner du till någon regionpolitiker?
Vet du vilket parti han eller hon tillhör?
Känner du till någon nämnd eller bolag i regionen?
Vad ansvarar de för?
Om du bestämde i din region - vad skulle du bestämma då?

Meningen med frågorna är inte att kontrollera deras kunskapsnivå, utan att med samtalets hjälp synliggöra hur kommun och regiondemokrati fungerar, och föra den lite närmare eleverna.

Fördjupning:
Avsnittet om Gotland, för elever bosatta på Gotland.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter
Hemuppgift:
Fråga hemma vad de vet om demokrati och politik i kommun och region. Kom ihåg eller skriv ner den viktigaste saken de säger. Följ upp nästa gång.

EU

Många väljare tycker det är svårt att veta vad EU egentligen gör. Val och demokratis text handlar bara om det allra mest väsentliga. EU har själva mer bra information på lättläst svenska. Där finns även aktuell karta över vilka länder som är med i EU. Sidan heter https://european-union.europa.eu/easy-read_sv, eller googla "Lättläst om EU".

Läs texten Vad är EU?

Frågor till Vad är EU?

Gå in på EUs lättlästa sida och ta fram kartan över EU. Visa den.
Vilka länder i EU känner du till?
Har du varit i något annat EU-land än Sverige?
Vad gjorde du i det landet?

Syftet är att medvetandegöra att det är många länder som är med i EU.

Läs texten EU-parlamentet.

Frågor att diskutera i klassen till EU-parlamentet:

Vilka är de stora länderna i EU?
Vilka är de små?
Vet du om någon politiker som är invald i EU-parlamentet?

Läs resterande avsnitt: Vad är EUs ansvar?, Besluta om EUs lagar, Bestämma om EUs pengar, Utjämna skillnader och Nya medlemsländer.

Frågor att diskutera med klassen till Vad är EUs ansvar?, Bestämmer om nya lagar för EU, Bestämmer om EUs pengar, Jämna ut skillnader och Nya medlemsländer.

Gör jämförelser med Sverige. Bestämma om pengar och bestämma om lagar är saker som påminner om hur det är i riksdagen. Men Utjämna skillnader och Nya medlemsländer är saker som är speciella för EU.
- EU har länder som är lite rikare och lite fattigare. Länderna med lite sämre villkor får mer stöd från EU. Vad tycker du om det? Vet du något svenskt parti som tycker som du?
- Känner du till någon EU-fråga som man pratar mycket om? Vad tycker du om det? Finns det ett parti som tycker som du i den frågan?
- En sak som vi pratar om ibland i Sverige är om vi också ska ha EUs pengar. Pengarna som heter Euro. Men det bestämmer inte EU-parlamentet. Det bestämmer Sveriges riksdag. Vad tycker du?

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter
Hemuppgift:
Fråga hemma vad de vet om demokrati och politik i EU. Kom ihåg eller skriv ner den viktigaste saken de säger. Följ upp nästa gång.

Andra viktiga val

Sapmi och Sametinget
Avsnitten om Sapmi och Sametinget är en fördjupning att använda om klassen har elever med samisk anknytning, eller om klassen är intresserade av att lära sig om samernas egna val.
För fördjupning i sametinget och dess verksamhet hänvisar vi till sametinget.se och deras lättlästa sidor.

Frågor att diskutera till Sapmi och Sametinget, där så är angeläget.

Får du rösta i valet till Sametinget?
Vet du någon fråga som är viktig i Sametinget?

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter.

Skolvalet

Skolvalet är en gemensam demokratiövning för Sveriges skolor. Numera är det MUCF - Myndigheten för Ungdoms och CivilsamhällesFrågor - som förbereder och genomför Skolvalet. Historiskt har deltagandet från anpassade skolformer varit lågt. Det vill man gärna ändra på.
Se till att er skola deltar i nästa skolval. Om ni är lokalintegrerade med grund eller gymnasieskolan - se till att ni också deltar när er skola har skolval.

Läs texten om Skolvalet.

Frågor att diskutera till Skolvalet

Om ett deltagande är möjligt - börja prata med eleverna om planerna på att delta. Hur kan skolan stötta för att det ska kännas bra att delta i skolvalet tillsammans med andra?

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter

Vad är det vi röstar om?

Det viktiga här är att ge eleverna chansen att upptäcka vad vi röstar om. I alla val finns det dels frågor som många eller alla partier vill prata om. Men det finns också frågor som är viktiga för en själv, och som kanske alla inte pratar lika mycket om. Vi ska inte styra vad som blir viktigast för eleverna när de röstar, men vi kan hjälpa dem att få syn på frågor som de själva har en åsikt om, och som kanske är viktiga för dem.

Läs Vad är det vi röstar om? Och Förslag om nya lagar.

Frågor att diskutera i klassen till Vad är det vi röstar om? och Förslag om nya lagar.

Vilka lagar känner vi till? Synliggör gärna på samma sätt som tidigare.
Har du sett eller hört något parti föreslå en ny lag? Vilket parti? Vilken lag? Berätta mer!
Vad tycker de olika partierna om det förslaget? Finns det en artikel på 8 sidor om det, eller kanske information på partiernas lättlästa sidor? Eller vet eleverna det från att ha lyssnat och läst vad politiker säger i media?
Kom ihåg. Det viktiga är inte att kunna allt om alla. Det är det väldigt få väljare som kan. Det viktiga är att hjälpa eleverna att se saker de kan påverka genom att rösta.
Läs Skatterna och Budget och reformer.
Vi måste ha pengar att betala sjukhus och poliser med, och vi måste bestämma vilka saker vi ska använda statens pengar till.
Vi ska inte diskutera summor. Men vi ska hjälpa eleverna få syn på vad olika partier säger om skatter och reformer.

Frågor till Skatterna och Budget och reformer.

Har du sett eller hört någon politiker säga något om skatterna?
Har du sett eller hört någon politiker säga något om saker de vill ändra på. Det som vi kallar reformer?
Vilket parti var det? Vad sa dem? Vad tycker andra partier om förslaget? Berätta mer!
Läs Lokala frågor.

Frågor till Lokala frågor.

En lokal fråga är något som bara gäller i kommunen eller regionen, och som engagerar människorna som bor där. Vi kan hjälpa eleverna få syn på vilka frågor det är.
Ett sätt är att diskutera i klassen om de sett eller hört något som bara gäller kommunen eller regionen. Vad var det? Vad tycker de olika partierna om den saken?
Ett annat sätt är att låta eleverna fråga partierna om vilken fråga de tycker är viktigast i kommun eller regionvalet. Är det någon av de frågorna som intresserar eleverna mer än andra? Ta reda på vad de andra partierna tycker i samma fråga.

I alla avsnitten här ovan är det utmärkt att använda bläddерblockessidorna om partierna. Skriv, klipp, klistra, rita. ”Vill ha längre straff för våldsbrott”, ”vill höja barnbidraget”, ”vill göra mer för klimatet”, ”vill behålla skolan i den lilla byn”, ”vill rädda sjukhuset i x-stad”. Så småningom kan vi ta några av påståendena och fråga ”vad tycker de andra partierna i samma fråga?”

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter
Hemuppgift:
Finns det en eller flera frågor som du tycker är viktiga i valet? Vilka då? Kom ihåg eller skriv ner. Följ upp nästa gång.

Vem ska jag rösta på?

Om det är svårt för eleverna att veta vilket parti de ska rösta på, så är de i gott sällskap. Upp emot var tredje väljare bestämmer sig de sista dagarna före valet.
Vår uppgift är inte att recensera vem de röstar på eller varför. Vår uppgift är att lära ut hur demokratin fungerar, hur viktigt det är att vara delaktig i demokratin och visa eleverna vägen till att kunna bilda sig en egen uppfattning.
Avsnittet Vem ska jag rösta på handlar om detta - visa eleverna olika sätt att få information som gör att de kan välja själva.
När vi gör det, är det viktigt att vi inte bara pratar om hur man kan göra, utan också gör det. Enskilt eller tillsammans kan bero på elevens mognad och intresse. Vi ska visa på vägar att få information, och få eleverna att testa olika sätt att göra det.

Läs Vem ska jag rösta på, En egen åsikt, Vad tycker de olika partierna? och Hitta information.

Frågor till Vem ska jag rösta på, En egen åsikt, Vad tycker de olika partierna?

Ta en diskussion om hur man ska veta vad man själv tycker. Projektet Mitt val visar att en del personer med IF - precis som andra - kan vara rädda för ”att tycka fel”. Som om någon annan har svaret och ska bedöma om du är bra nog.
Vi kan hjälpa eleverna till självförtroendet att det de tycker duger, att man inte måste ha en åsikt om allt, och att alla själva väljer vad som ska avgöra sitt val av parti. Ingen annan har med det att göra (om man inte själv vill diskutera det med andra).

Övning till Vem ska jag rösta på, En egen åsikt, Vad tycker de olika partierna?
Kommer ni ihåg övningen där vi röstade på olika färger för att synliggöra fria val och valhemlighet? (Se avsnittet Vad är demokrati?) Vi kan göra den igen här, om vi vill. Den här gången kan den som bestämmer kräva att man motiverar varför man röstade på just den färgen, och eleverna kan få protestera, med hjälp om så behövs. Alla har rätt till sin åsikt.

Läs avsnitten under Hitta information.

Frågor till alla tipsen under Hitta information.

Stanna efter varje avsnitt och låt eleverna säga vad de känner för det sättet att hitta information. Kan det passa dem? Om inte, vad är det som gör att det känns svårt eller fel? Kan vi hjälpa eleverna att ta bort den känslan?

Övning till Hitta information

Alla elever skriver upp en, två eller tre saker de tycker är viktiga på ett eget papper. (Se hemuppgiften Vad är det vi röstar om?)
Vi hjälper de som inte kan skriva att synliggöra sina ett-tre viktiga saker på det sätt som passas dem.
Eleverna får välja ett eller flera sätt att försöka ta reda på vad partierna tycker om deras viktigaste frågor.

Måste eleverna hitta svar från alla partier?
Nej. Det är många väljare som röstar utan att veta vad alla partier tycker i vissa frågor. En del partier kanske valt att inte satsa på den frågan i valet, och då saknas med stor sannolikhet tillgänglig information om deras ståndpunkt. Det viktiga här är att hjälpa eleverna att hitta sätt att få svar. Inte att säkerställa att alla har ett svar att ge.

Några saker lämpar sig bättre än andra att göra tillsammans i klassen. Dessa är
Läs, titta och lyssna på nyheter.
Läs på partiernas webbsidor.
Besök valstugorna
Ta kontakt och fråga

Läs, titta och lyssna på nyheter.

Vi föreslår att ni låter detta moment komma in redan i början av undervisningen i Val och demokrati. Låt eleverna turas om att hitta något i 8 sidor som intresserar dem. Läs artikeln i klassen och diskutera den lite kort. Eller lyssna på något som handlar om val eller politik på SR Klartext.

Läs på partiernas webbsidor.

Om många i klassen är intresserade av samma fråga, så kan vi hjälpa varandra att hitta information från partierna. Låt eleverna läsa om vad ett av partierna tycker, och sedan berätta för varandra. Om ett parti inte skrev något om den frågan, så kan svaret vara ”De skriver inget om det”. Det är partiernas ansvar att tillgängliggöra sin information.

Besök valstugorna.

Här är tipset att gärna göra det så tidigt det går, och gärna under arbetstid (inte lunch eller när folk är på väg till eller från jobbet). Anledningen är att ju närmare valet vi kommer, ju mer stressad blir jakten på väljare. Vi har bäst chans att få bra svar på våra frågor om där är lite folk som tävlar om utrymmet.
Låta alla gå runt och fråga själva eller göra det samlat med klassen? Det avgör du utifrån klassens förutsättningar.
Tips. Se till att ni vet vad ni ska fråga om innan ni går dit. Begränsa er till en eller två frågor. Om ni vill kan en av frågorna vara ”Vilken är er viktigaste fråga?” Har eleverna blivit mer medvetna, och tycker det är svårt att hitta rätt information om något av valen kan frågan bli ”Vilken är er viktigaste fråga i xxx-valet?”
Vad gör vi om något parti inte har en valstuga? Om det finns en specifik fråga vi undersöker kanske eleverna vill kolla partiets webbsida eller ta kontakt och fråga? Men vi måste inte täcka upp för att alla partier inte har en valstuga. Detta är en situation de delar med alla andra väljare som bor och verkar på samma ort som er.

Ta kontakt och fråga.

I lärarhandledningens avsnitt Riksdag och regering finns en lättläst text att skicka med ett mail till de lokala partiorganisationerna när ni ställer frågor till partierna. Detta garanterar inte lättlästa svar, men det ger partieföreträdaren chansen att förstå att ett lätt språk underlättar för mottagaren att förstå, och därmed kanske vilja rösta på det egna partiet. Väljer den att svara med svårt språk, så väljer den med stor sannolikhet bort chansen att få den väljarens röst.
Men det viktigaste med att kontakta och ställa en fråga är kanske inte innehållet i svaret. Det är att eleverna ska förstå att när man frågar så får man svar. För ofta vill partierna vara hjälpsamma. Det är en viktig del av demokratin.

Vad gör vi om något parti inte svarar? Ingenting. Vi läser de svar vi får. Däremot ska vi som lärare inte välja bort något parti som redan är representerat i riksdag eller fullmäktige från att få chansen att svara.

Kommentarer till Titta på partiledardebatter och Valkompasser.

Våra elever lever med anhöriga och vänner som pratar om valet. Om alla tittar på partiledardebatten kanske man själv vill vara med? Om syrran gjort en valkompass kanske man själv vill prova? Att ta del av allt som finns att läsa, se, höra och göra inför valet är att vara delaktig tillsammans med andra. Är partiledardebatterna tillgängliga för en person med IF? I väldigt liten grad, kan man tycka. Det är ofta svåra ord, liknelser, statistik, negationer och det mesta annat som gör det svårt att förstå budskapen. Men det ger ett intryck av personerna som säger sakerna, och det gör att man kanske kan delta i snacket efteråt. Är valkompasserna tillgängliga i lättläst språk? Nej. Generellt är så inte fallet, och projektet Mitt val vet att det eftersöks. Men när detta läromedel skrivs har inget redaktionellt media valt att producera en sådan.

Kommentar till Varning: Tro inte på allt du läser och ser.

Källkritik är viktigt att lära ut. I samband med just Val och demokrati vill vi att vi uppmärksammar eleverna på att allt som står inte är sant. Att det går att kontrollera med partierna själva eller vad lättlästa medier säger om det.

Extra tips!

Kontakta Studieförbundet Vuxenskolan och hör om de anordnar en lättpratad valdiskussion inför valet i sina studiecirklar. Fråga om ni kan få komma och delta.
SV har en lättpratad valdiskussion som en del av sin studiecirkel i Mitt val. Deltagarna styr vilka frågor som ska tas upp, och politikerna utbildar sig i en timme i hur man ska prata så deltagarna förstår. Dvs en snabbkurs i principerna för lättläst. En lättpratad valdiskussion.
Den lättpratade valdiskussionen är alltid lokalt anordnad. Sök kontakt med SVs lokalkontor där skolan är verksam.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter
Hemuppgift:
Gå och rösta om du vill rösta! Följ upp efter valet.

Demokratin behöver fler aktiva!

I det här avsnittet berättar vi om några vanliga sätt att vara delaktig i demokratin, utöver att rösta i ett val.

Läs texten, och öppna upp för frågor. Vi behöver inte sätta igång en process för att eleverna ska prova olika sätt. Det räcker med att visa på att man kan göra mer för demokratin.

När vi avslutar ett kapitel - fråga gärna vad vi lärt oss, och om det finns frågor vi behöver få svar på? Följ upp allt eftersom vi fortsätter

Valdagen och Efter valet

Valdagen och Efter valet har inga sidor i läromedlet. Det handlar om vad ni kan göra för att uppmuntra valdeltagande och sedan följa upp hur det gick.

Valdagen

Det viktigaste är inte att man röstar på just själva valdagen, även om det kan kännas som en sak man vill klara av. Alla sätt att rösta är lika bra. Vi kan ytterligare stödja eleverna inför valet genom att fråga dem:
Ska du rösta?
Vet du hur du ska rösta?
Behöver du hjälp för att kunna rösta?
Vet du vem som hjälper dig?
En lapp hem, som tar tillvara elevens egen vilja, kan vara det avgörande strået.

Ett annat är sällskap. Det är svårare att åstadkomma på valdagen, då man ofta inte har samma vallokal. Men väljer eleverna att förtidsrösta, så kan de göra det tillsammans. Skolan ansvarar inte för aktiviteter utanför skolan och skoltiden, men vi kan hjälpa dem att få till samtalet om detta. Projektet Mitt val har visat att gemensam valvaka stimulerar röstning. Det är mycket roligare att ha någon att heja på under valvakan än att bara titta. Är det kanske några elever som tänker se valvakan tillsammans? Eller har man bestämt med sin familj att titta på valvakan? Gemenskap stimulerar.

Efter valet

Följ upp valdeltagandet i klassen.
Gick du och röstade? Varför? Varför inte?
I Sverige har vi inte valtvång. Vi kan uppskatta att personer gick och röstade, men vi har inte fog att kritisera den som valt bort att göra det. Det är nämligen också en demokratisk rättighet. Däremot kanske eleven ville, men förhindrades? Då kan vi diskutera hur man kan lösa det till nästa gång.

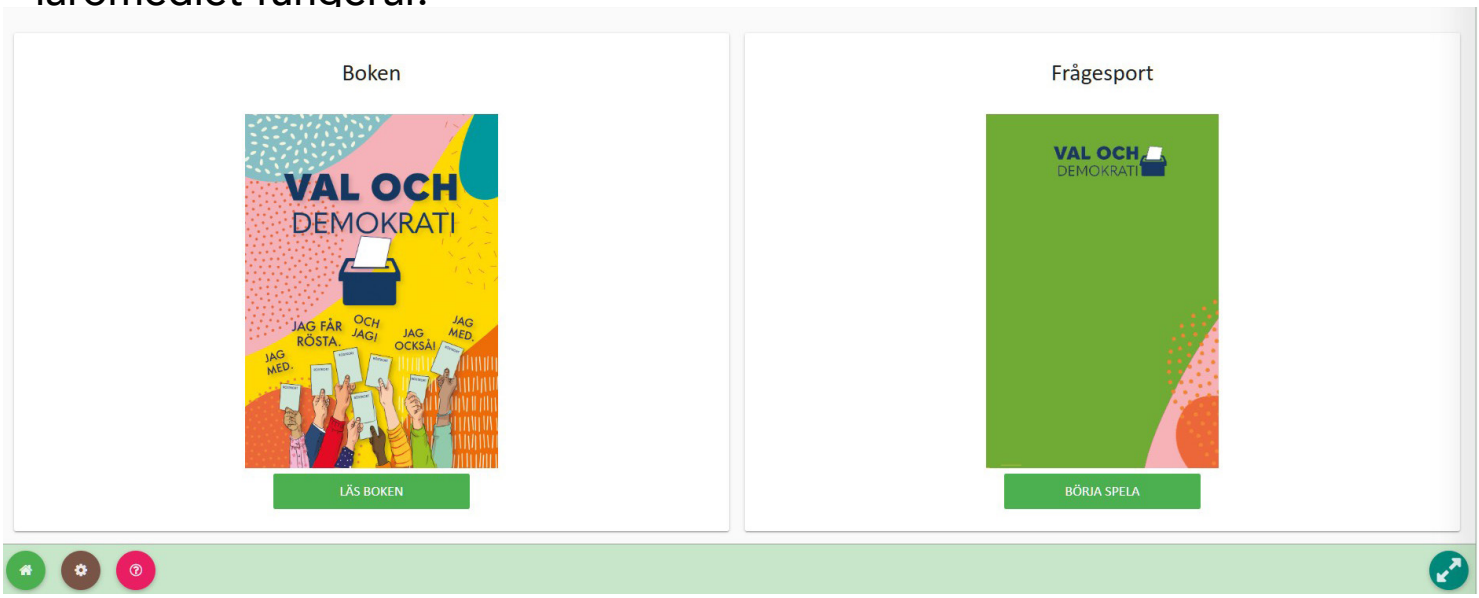
På Valmyndighetens webbsida val.se finns alla valresultat. Från riksdagsvalet till samtliga kommuner och regioner. Här kan ni inte bara se hur det gick i riksdagsvalet. Ni kan se hur det gick i elevens hemkommun och region, och ni kan se hur er ort röstade i de olika valen. Efter en tid kommer ni också att kunna se hur många mandat olika partier fick, och vilka som blev valda.
Den webbsidan inte lättläst, och kan upplevas svår att navigera för den som inte är van. Men som pedagog kan du leta fram det som är relevant för eleverna.
De lättlästa medierna kommer att ge er bra texter om hur det gick i riksdagsvalet. Men era elever kommer att behöva hjälp att förstå hur det gick i kommun och regionval, särskilt om ni är verksamma i mindre kommuner. För detta är det troligen svårare att finna redaktionella lättlästa texter.
På Valmyndighetens webbsida finns även presentation av hur vi röstat i valen till EU-parlamentet och Sametinget.

Sist, men inte minst

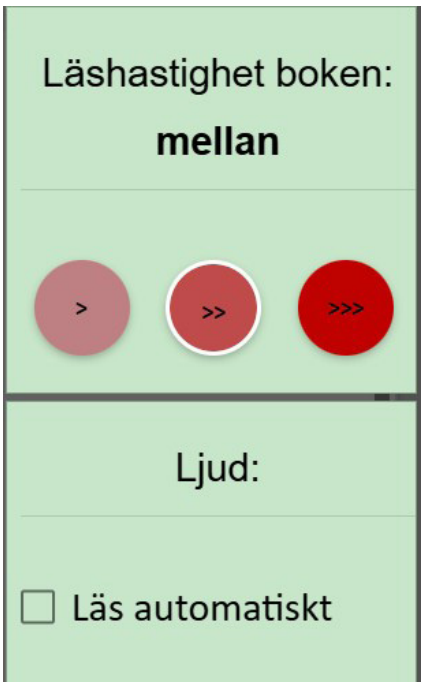
Ta fram era blädderblocksark från den första lektionen, och kanske också några av de där ni sammanfattat vad ni lärt er/skrivit frågor ni vill ha svar på. Jämför vad vi vet nu med vad vi trodde oss veta innan vi började. Syftet är att eleverna ska bli medvetna om att de lärt sig val och demokrati. Och att man därmed nått målet om demokratisk delaktighet - åtminstone för den här gången.

Val och demokrati - den digitala läromedlet.

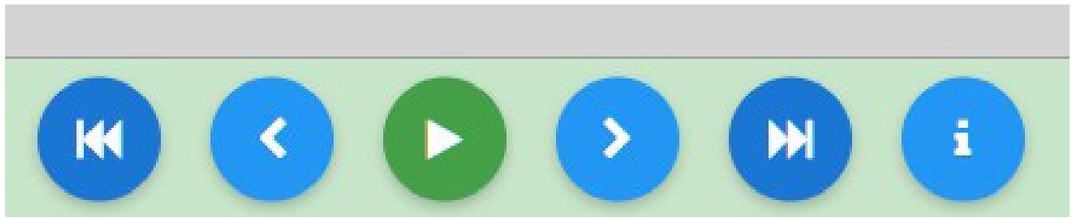
Vi vill att även elever som inte är så bra läsare ändå ska kunna ta del av det här viktiga läromedlet. Därför finns det inläst med speaker så att man kan lyssna på det. Här berättar vi om hur den digitala delen av läromedlet fungerar.

Det finns två delar av läromedlet. Dels finns boken och sen finns även ”frågesport” som ersätter kortlekarna.
Boken inleds med en innehållsförteckning. Här kan du dela klicka fram en speciell sida och du kan också få rubrikerna på sidorna upplästa.
Nere till vänster finns en brun knapp. Där ställer du in läshastigheten du vill ha. Du kan även klicka i ”Läs automatiskt”, då behöver du inte klicka på ljudknapparna på sidorna i boken.

I mitten nere på sidan ser du reglage för att bläddra framåt, bakåt och till första och sista sidan. Den gröna knappen trycker man på om man vill att texten ska läsas upp. Den blå knappen till höger med ett i leder dig tillbaka till innehållsförteckningen igen.

Den här knappen gör att du kan se boken i helskärmsläge.

Frågesporten

Det finns två olika kortlekar. I menyn nedtill kan du välja vilken du vill jobba med, antingen ”Vilket område?” eller ”Centrala begrepp”.

Tryck på knappen ”Börja spela”.

Ena spelet heter ”Vilket område?”. Man ska i den välja vilket område som styrs politiskt av vilken instans.

Du kan spela på två sätt.

1. Kortet till vänster är själva området, du får tre kort med politiska instanser (kommun, region eller stat står på de flesta) som du sedan kan välja på som korrekt svar. Väljer du fel så händer inget. Väljer du rätt räknas poängen och nästa område kommer upp.

2. Du trycker på ”VÄXLA” i menyn där nere. Då kommer istället den politiska instansen upp till vänster och du ska då gissa på vilket område som bestäms av den instansen. Väljer du fel så händer inget. Väljer du rätt räknas poängen och nästa område kommer upp.

Tryck på de blå knapparna under varje kort för att få texten uppläst.

Tryck på ”Börja om” för att starta om poängräkningen.
Tryck ”Nästa” om du vill hoppa över en.

Centrala begrepp

Det finns många svåra ord i sammanhanget så i det här spelet kan man jobba med ordkunskap.

Välj ”Centrala begrepp” på listen nertill. Även den här kan spelas på två sätt.

1. Kortet till vänster är ordförklaringen, du får tre kort med begrepp som du sedan kan välja på som korrekt svar. Väljer du fel så händer inget. Väljer du rätt räknas poängen och nästa område kommer upp.

2. Du trycker på ”VÄXLA” i menyn där nere. Då kommer istället begreppet upp till vänster och du ska då gissa på vilken förklaring av ordet som är korrekt. Väljer du fel så händer inget. Väljer du rätt räknas poängen och nästa område kommer upp.

Tryck på de blå knapparna under varje kort för att få texten uppläst.

Tryck på ”Börja om” för att starta om poängräkningen.
Tryck ”Nästa” om du vill hoppa över en.

Knappen med huset längst ner till vänster gör att du kommer tillbaka ett steg till läromedlets början eller till BonaPlays läromedelssida.

Lycka till! Vi som jobbat med det här läromedlet hoppas att era elever kommer att få stor nytta av det och lära sig massor av nya saker om hur man röstar i vårt land och om demokrati generellt.

Målet med läromedlet är att få fler att rösta. Vi hoppas att ni med detta läromedlet kan inspirera eleverna till att gå till valurnorna i framtiden.

Här finner du lite extra kompletterande material till läromedlet Val och demokrati. Skriv ut det du vill ha och använd det fritt med dina elever!

Bona Signum förlag

Lättläst och läromedel

VAL OCH DEMOKRATI

Partisymboler för riksdagens partier.

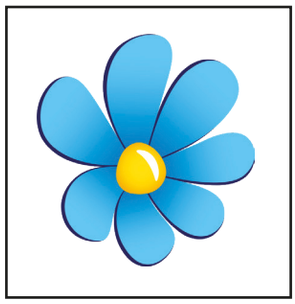

VAL OCH DEMOKRATI

Hemuppgift

Jag vill rösta i valet.

Kan jag få hjälp att komma till vallokalen?

☐ Ja, av _____

☐ Nej

VAL OCH DEMOKRATI

Lär dig partisymbolerna!
Dra ett streck mellan namnet
på partiet och deras partisymbol.

Centerpartiet

Kristdemokraterna

Liberalerna

Miljöpartiet

Moderaterna

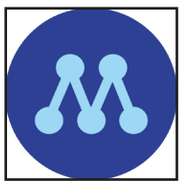
Socialdemokraterna

Sverigedemokraterna

Vänsterpartiet

VAL OCH DEMOKRATI

Till:
De politiska partierna

De flesta med intellektuell funktionsnedsättning röstar inte.
Vi inom anpassade skolan påbörjar snart en kurs i val och demokrati, och hoppas att eleverna ska öka sin delaktighet i demokratin.

Lättläst information

En av anledningarna till det låga valdeltagandet är frånvaron av lättläst information om vad partierna vill på lokalt och regionalt plan. Har ni lättläst info om er lokala/regionala politik? Kan ni hjälpa oss få tillgång till denna?

Frågor från elever.

Det kan hända att eleverna, enskilt eller som klass,
ställer frågor till er i mail eller via sociala medier.
Vi ber er svara
- med enkelt språk
- bara säga det viktigaste.

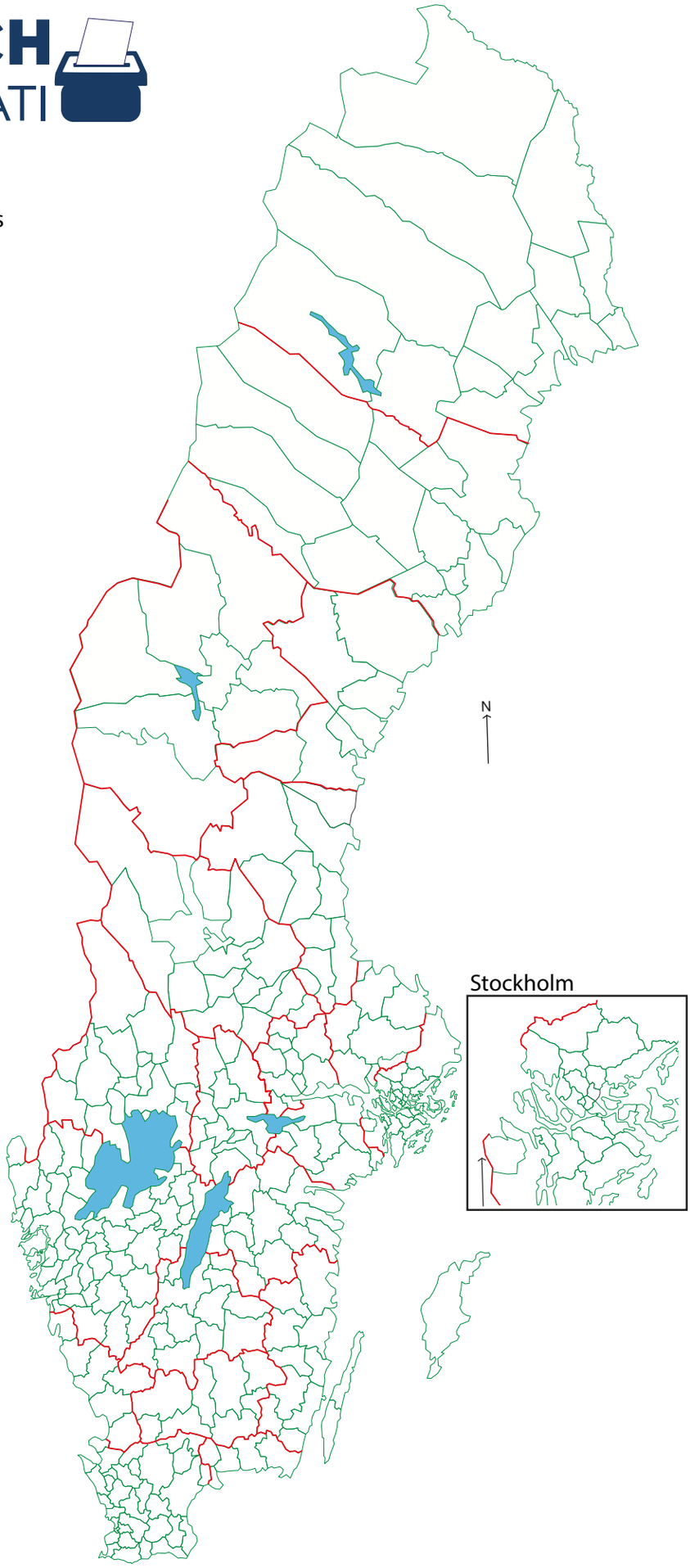
Ort och datum

Namn
Epost för digitalt material och ev frågor:
Lägg till en adress dit material kan skickas.

VAL OCH DEMOKRATI

Regiongräns
Kommungräns

Skala 1:4 milj.
0 50 100 km

VAL OCH DEMOKRATI

Att användas under teströstning. Klipp ut. Fyll i.

RÖSTKORT (2026)

Riksdagen

Valkrets _____

Valkrets Region _____

_____

Kommnal folkomröstning

Du tillhör valkrets

Din vallokal är

Namn _____

Adress _____

_____

KORTNUMMER
12345678 123 000 0013

IDENTITETSKORT

INNEHAVARENS NAMNTECKNING

PERSONNUMMER

LÄNGD

FÖRNAMN

EFTERNAMN

UTFÄRDAT DATUM
2026-04-15

GILTLIGT T O M
2031-04-15

UTFÄRDARE
Skatteverket

VAL OCH DEMOKRATI

Hemuppgift

Har jag ett ID-kort eller ett pass?

☐ Ja – Vilket då? _____

☐ Nej

VAL OCH DEMOKRATI

Hemuppgift

Snart är det val.
Var hamnar mitt röstkort?

☐ Min post och mitt röstkort kommer hem till mig.

☐ Min post skickas vidare till _____

Det är där mitt röstkort hamnar.

VAL OCH DEMOKRATI

Hemuppgift

Vi jobbar med Val och demokrati i skolan.

Min hemuppgift är:
Prata med någon du känner som har röstat.
Var det lätt eller svårt?
Varför valde han eller hon att gå och rösta?

Du ska berätta för klassen vad de svarade.

Vem frågade du?

Vad svarade personen?

VAL OCH DEMOKRATI

Till röstmottagaren.

Jag behöver hjälp att rösta.
Jag väljer själv vem som hjälper mig.

Det får jag
för så står det i vallagen.

Så här står det i vallagens kapitel 7, 3§.
”Väljare som på grund av funktionsnedsättning eller liknande inte själva kan göra i ordning sina röster, ska dock på begäran få hjälp med detta av röstmottagarna i den utsträckning som behövs. En sådan väljare får också anlita någon annan person som hjälper honom eller henne vid röstningen. Lag (2021:1328).”

VAL OCH DEMOKRATI

VAL TILL EUROPAPARLAMENTET

Partinamn

Du får bara markera en av dessa anmälda kandidater.

- ☐ 1 Anna Saarinen, Dagbarnvårdare, G-stad
- ☐ 2 Stig Lennartsson, Företagare, V-köping
- ☐ 3 Vildana Medina, Lärare, S-stad
- ☐ 4 Göran Örn, Terapeut, G-stad
- ☐ 5 Oskar Johansson, Säljledare, G-stad
- ☐ 6 Karin Holmmark, IT-chef, V-köping
- ☐ 7 Muhammad Abdo, Statsvetare, K-holm
- ☐ 8 Christina Nilsson, Studerande, G-stad
- ☐ 9 Vera Gustafsson, Rektor, G-stad
- ☐ 10 Julia Alagic, Sjuksköterska, V-köping
- ☐ 11 Hanka Redzic, Ingenjör, V-köping
- ☐ 12 Bosse Ahlmark, Pensionär, G-stad
- ☐ 13 Gudrun Björnsrud, Handledare, K-holm
- ☐ 14 Olle Oskarsson, Konstnär, G-stad
- ☐ 15 Kjell-Ove Eriksson, Småföretagare, K-holm
- ☐ 16 Harald Wagner, Kontorist, V-köping
- ☐ 17 Anna Rudolfsson, Tjänsteman, G-stad
- ☐ 18 Lars Wetterström, Projektledare, S-stad
- ☐ 19 Yiqiu Weng, Ekonom, G-stad
- ☐ 20 Karin Södermark, Snickare, V-köping
- ☐ 21 Maria Pettersson, Präst, K-holm
- ☐ 22 Lina Mårtensson, Arbetssökande, S-stad
- ☐ 23 Ismail Abed, Veterinär, V-köping
- ☐ 24 Helen Lovesson, Jurist, V-köping
- ☐ 25 Angela Björk, Gymnasielärare, G-stad
- ☐ 26 Mats Grundström, Bibliotekarie, V-köping

Umeå kommun
0468-00355

VAL TILL RIKSDAGEN

Partinamn

Du får bara markera en av dessa anmälda kandidater.

- ☐ 1 Anna Saarinen, Dagbarnvårdare, G-stad
- ☐ 2 Stig Lennartsson, Företagare, V-köping
- ☐ 3 Vildana Medina, Lärare, S-stad
- ☐ 4 Göran Örn, Terapeut, G-stad
- ☐ 5 Oskar Johansson, Säljledare, G-stad
- ☐ 6 Karin Holmmark, IT-chef, V-köping
- ☐ 7 Muhammad Abdo, Statsvetare, K-holm
- ☐ 8 Christina Nilsson, Studerande, G-stad
- ☐ 9 Vera Gustafsson, Rektor, G-stad
- ☐ 10 Julia Alagic, Sjuksköterska, V-köping
- ☐ 11 Hanka Redzic, Ingenjör, V-köping
- ☐ 12 Bosse Ahlmark, Pensionär, G-stad
- ☐ 13 Gudrun Björnsrud, Handledare, K-holm
- ☐ 14 Olle Oskarsson, Konstnär, G-stad
- ☐ 15 Kjell-Ove Eriksson, Småföretagare, K-holm
- ☐ 16 Harald Wagner, Kontorist, V-köping
- ☐ 17 Anna Rudolfsson, Tjänsteman, G-stad
- ☐ 18 Lars Wetterström, Projektledare, S-stad
- ☐ 19 Yiqiu Weng, Ekonom, G-stad
- ☐ 20 Karin Södermark, Snickare, V-köping
- ☐ 21 Maria Pettersson, Präst, K-holm
- ☐ 22 Lina Mårtensson, Arbetssökande, S-stad
- ☐ 23 Ismail Abed, Veterinär, V-köping
- ☐ 24 Helen Lovesson, Jurist, V-köping
- ☐ 25 Angela Björk, Gymnasielärare, G-stad
- ☐ 26 Mats Grundström, Bibliotekarie, V-köping

Västerbottens läns valkrets
0468-00355

VAL TILL REGIONFULLMÄKTIGE

Partinamn

Du får bara markera en av dessa anmälda kandidater.

- ☐ 1 Anna Saarinen, Dagbarnvårdare, G-stad
- ☐ 2 Stig Lennartsson, Företagare, V-köping
- ☐ 3 Vildana Medina, Lärare, S-stad
- ☐ 4 Göran Örn, Terapeut, G-stad
- ☐ 5 Oskar Johansson, Säljledare, G-stad
- ☐ 6 Karin Holmmark, IT-chef, V-köping
- ☐ 7 Muhammad Abdo, Statsvetare, K-holm
- ☐ 8 Christina Nilsson, Studerande, G-stad
- ☐ 9 Vera Gustafsson, Rektor, G-stad
- ☐ 10 Julia Alagic, Sjuksköterska, V-köping
- ☐ 11 Hanka Redzic, Ingenjör, V-köping
- ☐ 12 Bosse Ahlmark, Pensionär, G-stad
- ☐ 13 Gudrun Björnsrud, Handledare, K-holm
- ☐ 14 Olle Oskarsson, Konstnär, G-stad
- ☐ 15 Kjell-Ove Eriksson, Småföretagare, K-holm
- ☐ 16 Harald Wagner, Kontorist, V-köping
- ☐ 17 Anna Rudolfsson, Tjänsteman, G-stad
- ☐ 18 Lars Wetterström, Projektledare, S-stad
- ☐ 19 Yiqiu Weng, Ekonom, G-stad
- ☐ 20 Karin Södermark, Snickare, V-köping
- ☐ 21 Maria Pettersson, Präst, K-holm
- ☐ 22 Lina Mårtensson, Arbetssökande, S-stad
- ☐ 23 Ismail Abed, Veterinär, V-köping
- ☐ 24 Helen Lovesson, Jurist, V-köping
- ☐ 25 Angela Björk, Gymnasielärare, G-stad
- ☐ 26 Mats Grundström, Bibliotekarie, V-köping

Västerbottens läns valkrets
0468-00355

VAL TILL KOMMUNFULLMÄKTIGE

Partinamn

Du får bara markera en av dessa anmälda kandidater.

- ☐ 1 Anna Saarinen, Dagbarnvårdare, G-stad
- ☐ 2 Stig Lennartsson, Företagare, V-köping
- ☐ 3 Vildana Medina, Lärare, S-stad
- ☐ 4 Göran Örn, Terapeut, G-stad
- ☐ 5 Oskar Johansson, Säljledare, G-stad
- ☐ 6 Karin Holmmark, IT-chef, V-köping
- ☐ 7 Muhammad Abdo, Statsvetare, K-holm
- ☐ 8 Christina Nilsson, Studerande, G-stad
- ☐ 9 Vera Gustafsson, Rektor, G-stad
- ☐ 10 Julia Alagic, Sjuksköterska, V-köping
- ☐ 11 Hanka Redzic, Ingenjör, V-köping
- ☐ 12 Bosse Ahlmark, Pensionär, G-stad
- ☐ 13 Gudrun Björnsrud, Handledare, K-holm
- ☐ 14 Olle Oskarsson, Konstnär, G-stad
- ☐ 15 Kjell-Ove Eriksson, Småföretagare, K-holm
- ☐ 16 Harald Wagner, Kontorist, V-köping
- ☐ 17 Anna Rudolfsson, Tjänsteman, G-stad
- ☐ 18 Lars Wetterström, Projektledare, S-stad
- ☐ 19 Yiqiu Weng, Ekonom, G-stad
- ☐ 20 Karin Södermark, Snickare, V-köping
- ☐ 21 Maria Pettersson, Präst, K-holm
- ☐ 22 Lina Mårtensson, Arbetssökande, S-stad
- ☐ 23 Ismail Abed, Veterinär, V-köping
- ☐ 24 Helen Lovesson, Jurist, V-köping
- ☐ 25 Angela Björk, Gymnasielärare, G-stad
- ☐ 26 Mats Grundström, Bibliotekarie, V-köping

Umeå kommun
0468-00355

VAL OCH DEMOKRATI

Vi som bor i Sverige har fria val.
Alla vuxna får rösta.
Det är demokrati
och den behöver vi ta hand om.

Det vi röstar om påverkar ditt liv.
Det påverkar om skolan är bra och
om vården fungerar.

Därför ska du använda din egen makt.
Rösta som du tycker.
Ingen annan ska bestämma
vad du röstar på.
Du bestämmer!

Andreas Norlén
Riksdagens talman

PS. Om du inte fyllt 18 år,
så kan du öva dig
genom att rösta i skolvalet.

VAL OCH DEMOKRATI

Jag heter Anna Ringström och är med i Ung i FUB.
Så klart har jag röstat sedan jag fyllde 18 år.

Det är viktigt för demokratin så jag hoppas
att du röstar när det är dags för nästa val!

Ett tips från mig - skolval ett superbra sätt att öva dig!